

Sovon *nieuws*

***Hun verborgen
levenswijze
maakt Bokjes
erg lastig
te tellen***

Ook in dit nummer:

BMP'en tijdens pandemie

Nederland in trek bij ganzen en zwanen

**Aalscholvers tellen aan de hand van
slaapplaatsen**

Bevolkingsonderzoek langs de waterlijn

Uit het veld

Tellers Vincent Sanders en Luc Oteman kijken vanaf de dijk uit over de Millingerwaard. In de vroege ochtendschemering tellen ze alle overvliegende zilverreigers en Aalscholvers die vertrekken uit hun slaappleats in de Millingerhof.

Lees meer over deze slaappleatsen op pagina 12.

Foto: Peter Eekelder

Sovon-Nieuws

In Sovon-Nieuws berichten we over de vereniging, de vogeltellingen en overige zaken betreffende vogels, met de nadruk op Nederland. Bij de samenstelling van artikelen betrachten we uiterste zorgvuldigheid. Sovon is niet aansprakelijk voor eventuele fouten die in deze uitgave voorkomen. Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg.

Redactie

John van Betteray, Loes van den Bremer, Albert de Jong, Marwa Kavelaars en Marcel Wortel.

Fotoredactie: Harvey van Diek.

E-mail: redactie@sovon.nl

Lidmaatschap

Leden ontvangen viermaal per jaar Sovon-Nieuws. Zie voor lid worden en diverse tarieven sovon.nl/lidmaatschap

Bureau

Sovon Vogelonderzoek Nederland
Toernooiveld 1,
6525 ED Nijmegen.

Tel: 024 7 410 410

E-mail: info@sovon.nl

Homepage: www.sovon.nl

IBAN: NL37 TRIO 0391 2031 85

Lay-out:

Haas ontwerp
van Groot tot Klein

Druk:

Veldhuis Media BV

Sovon-Nieuws wordt gedrukt op FSC-papier en verstuurd in recyclebare folie van suikerriet. ISSN 1383-0635.

Foto omslag:

Bokje. Foto: Arno ten Hoeve

Inhoudsopgave

6 Wat doen warmte en droogte met onze broedvogels?

Trends van 'gewone' broedvogels in 2020 gedestilleerd uit BMP, MUS en MAS.

9 Vroege aankomst en koude nawinter zorgen voor topseizoen ganzen en zwanen

Een aantal soorten keerde in 2020/21 met veel jongen terug uit de broedgebieden. Bij de Kolgans was de zomer van 2020 met ongeveer 21% eerstejaars zelfs het beste broedseizoen sinds 2005.

12 Soezende Schollevaarders: Aalscholvers tellen aan de hand van slaappleatsen

Het tellen van Aalscholvers op de soms reusachtige slaappleatsen is een leuke bezigheid en een goede manier om een populatiemaat van de soort te krijgen.

14 Bevolkingsonderzoek langs de waterlijn

Voor kustbroedvogels worden nieuwe broedplaatsen aangelegd, het beheer wordt verbeterd en de rust voor broedende vogels wordt bevorderd. Vraag aan Sovon: helpt het?

16 In de klei: 'Genieten tegen een decor van staal en beton'

Dick Groenendijk heeft zijn eigen vaste telpost in de duintjes naast de Zuidpier van IJmuiden. 'Misschien wel het meest ondergewaardeerde stukje Nederlandse natuur'.

18 Meer bokjes in de winter, maar lastig om te zien

Bokjes worden in allerlei biotopen aangetroffen, maar bij benadering drukken ze zich, houden zich stil en vallen zo weg tegen de achtergrond.

20 Rust vind je hier in de afgesloten gebieden

Op pad met Thomas van der Es, boswachter ecologie, in de Biesbosch. 'Rust in het broedseizoen, de winter en op slaappleatsen is daarin erg belangrijk. Daar zijn de vogelgegevens leidend bij.'

24 Even voorstellen

Sinds 1 juni is Sjoerd Duijns senior onderzoeker Kust en Grote Wateren bij Sovon.

» De dip in het aantal ganzen en zwanen van de afgelopen seizoenen lijkt voorbij, behalve voor de Kleine Zwaan.

Foto: Rick van der Kraats

Duidelijk genoeg?

De zomer van 2021 was één grote wake-up call: het gaat goed mis met het klimaat.

De berichten over extreem weer in alle hoeken van de wereld hielden maar aan. Van zware neerslag bij ons tot aanhoudende droogte in zuidelijk Afrika en temperaturen van boven de 50° C in Noord-Amerika. Als klap op de spreekwoordelijke vuurpijl verscheen het nieuwe rapport van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) van de Verenigde Naties dat weinig ruimte liet voor optimisme: deze extremen zijn de nieuwe werkelijkheid. Het is erg onthutsend dat er nog altijd bestuurders zijn die zich in hun reactie op dit rapport vooral beriepen op de 'betaalbaarheid' van te nemen maatregelen. Tsj...

Dát er ingrijpende maatregelen nodig zijn weten we al lang, maar nooit was de urgentie duidelijker. Alleen worden bij die maatregelen vrijwel altijd alleen de belangen van mensen centraal gesteld. Vogelbescherming Nederland wees er deze zomer op dat klimaatverandering duidelijk óók grote gevolgen heeft voor vogels: leefgebieden schuiven op naar het noorden en veranderen van kwaliteit, de soortensamenstelling ter plekke verandert in rap tempo en daarmee ook de aard van de ecologische netwerken waarvan die soorten deel uitmaken (denk aan voedsel, predatoren). Waar zulke processen eerder in de evolutie misschien duizenden generaties duurden, moeten soorten zich nu in een tijdbestek van tientallen generaties zien aan te passen; het is de vraag of ze dat gaat lukken. Daar komt dan nog bij dat ons maatschappelijk streven naar meer en efficiënter gebruik van duurzame energiebronnen (wind en zon) in hoog tempo een steeds groter beslag legt op het landschap en leefgebieden van vogels. Het is dus van groot belang dat de sturing op die ruimtelijke ontwikkelingen gebaseerd wordt op kennis over effecten op de natuur en op ecologische processen. De door Sovon samengestelde gevoeligheidskaarten 'Vogels en windenergie op land' zijn daarvoor een goede eerste stap, maar er moet zeker meer gebeuren.

Velen lijken te streven naar een snelle terugkeer van het 'oude' normaal nu de pandemie op zijn retour raakt. Bij veel dingen kan dat, vogelmonitoring hoort daar bij. De veranderingen om ons heen blijven vragen om betrouwbare lange termijn data zoals we die in de meetnetten verzamelen. Daarmee komen op (vogel)kennis gebaseerde handelingsperspectieven in beeld, zoals nu bij de energietransitie. Wat het IPCC-rapport echter heel duidelijk maakt, is dat het terug gaan naar het 'oude' normaal zo ongeveer het laatste is dat we moeten doen; het is nu de tijd om drastisch andere keuzes te maken. Als deze wake-up calls al niet duidelijk genoeg zijn...

— **Theo Verstrael**
directeur Sovon

Wat doen warmte en droogte met onze broedvogels?

Trends van 'gewone' broedvogels in 2020

Sinds 1984 wordt de broedvogelstand van 111 min of meer algemene Nederlandse soorten jaarlijks bijgehouden door vrijwillige vogelaars en professionals. Ze doen dat binnen het Broedvogel Monitoring Project (BMP), waaraan later het Meetnet Agrarische Soorten (MAS) en Meetnet Urbane Soorten (MUS) zijn toegevoegd. Dankzij die mega-inspanning kunnen we het wel en wee van deze broedvogels goed volgen en ieder jaar de stand van zaken op een rijtje zetten.

De uitbraak van het Corona-virus, net tijdens de start van het broedseizoen, speelde heel wat tellers parten. Een aantal telgebieden mocht tijdelijk niet bezocht worden, maar veel terreinbeheerders zagen het belang van doorlopende monitoring en maakten het toch mogelijk om de tellingen voort te zetten. Mede daardoor is er geen serieuze dip in het aantal BMP-tellingen te bespeuren. Integendeel: de 2178 goedgekeurde BMP-tellingen, verdeeld over de categorieën 'Alle soorten' (1372), 'Bijzondere soorten' (519), 'Weidevogels' (274) en 'Roofvogels' (13) betekenen een kleine toename ten opzichte van 2019. Daarnaast zijn nog eens honderden gebieden geteld op specifieke soorten als Patrijs, Boerenzwaluw en Roodborsttapuit. Zelfs onder lastige omstandigheden wordt er dus goed doorgeteld.

Opnieuw een droog broedseizoen

De winter voorafgaand aan het broedseizoen 2020 was opnieuw mild. Ditmaal ging het zelfs om de op één na zachtste winter sinds 1901. Wel was het tamelijk nat en onstuimig. Ook het voorjaar

was vrij zacht, maar de neerslag liet het afweten: in april en mei viel met gemiddeld 11 en 15 millimeter slechts een kwart van de normale hoeveelheid neerslag. De zomermaanden verliepen over het algemeen warm, met vooral in het oosten des lands nog steeds weinig neerslag. In het westen vielen nu en dan fikse buien. Toch was het gemiddelde neerslagtekort aan het eind van de zomer opgelopen tot meer dan 200 millimeter, waarmee het een van de droogste zomers was sinds 1901.

Goede score

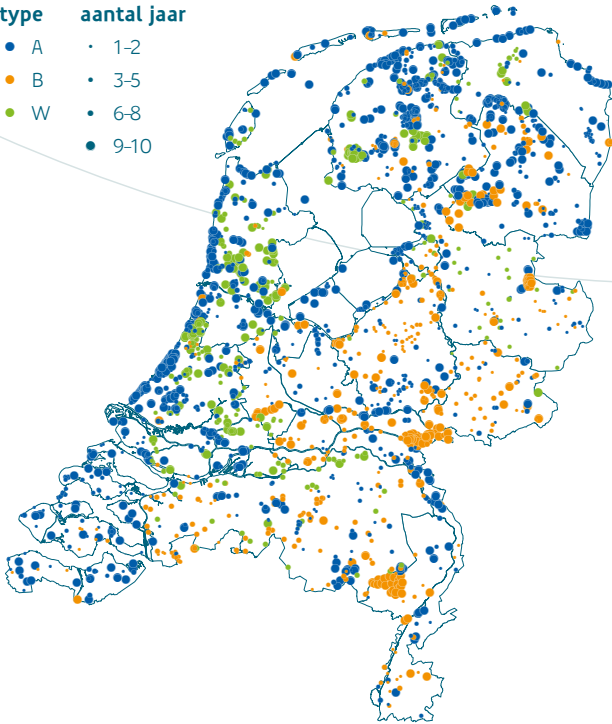
Net als in 2019 deden veel vogelsoorten het goed in 2020 (tabel 1). Van de 111 gevolgde soorten evenaarden of overtroffen er 25 (23%) de hoogste score sinds 1990 en voor nog eens 11 soorten was het een van de drie beste jaren. Die 36 soorten vallen op een paar manieren te categoriseren. Het eerste wat opvalt is het aandeel in de Sahel overwinterende vogels. Alle negen naar Afrika migrerende soorten die het erg goed deden overwinteren in de Sahel: Gele Kwikstaart, Blauwborst, Gekraagde Roodstaart, Snor, Rietzanger, Bosrietzanger, Kleine Karekiet, Braamsluiper en Grasmus. Deze soorten profiteren ontegenzeggelijk van de nu al enige jaren aanhoudende neerslag in grote delen van deze regio. Eenmaal teruggekeerd, broeden veel van deze Sahel-overwinteraars in moeras en vochtige ruigte; een type habitat dat dankzij natuurontwikkeling vooral in laag-Nederland in oppervlak is toegenomen. Die ontwikkeling zal deze vogels ongetwijfeld ook een handje helpen. De goede scores van Sahel-overwinteraars blijven niet beperkt tot de typische BMP-soorten: ook kolonievogels als de Purperreiger en zeldzame broedvogels als Woudaap en Draaihals lijken te profiteren van de gunstige omstandigheden in het overwinteringsgebied. Bij de positieve berichten omtrent de moerasvogels valt wel een kanttekening te maken. Hoewel de Rietzanger en Kleine Karekiet goed uit de BMP-tellingen kwamen, weten we dankzij het ringwerk op de Constant Effort Sites (CES) dat het broedsucces van deze moerasvogels niet best was. Weersomstandigheden spelen daarbij mogelijk een rol, zoals de aanhoudende droogte, die slecht is voor het prooiaanbod, en plaatselijk heftige buien, waardoor nesten en jongen sneuvelen.

Een tweede opvallende groep die het erg goed deed in 2020 is die van de bosvogels, en dan vooral de in Nederland overwinterende soorten van loof- en gemengd bos. Naast de reeks van zachte

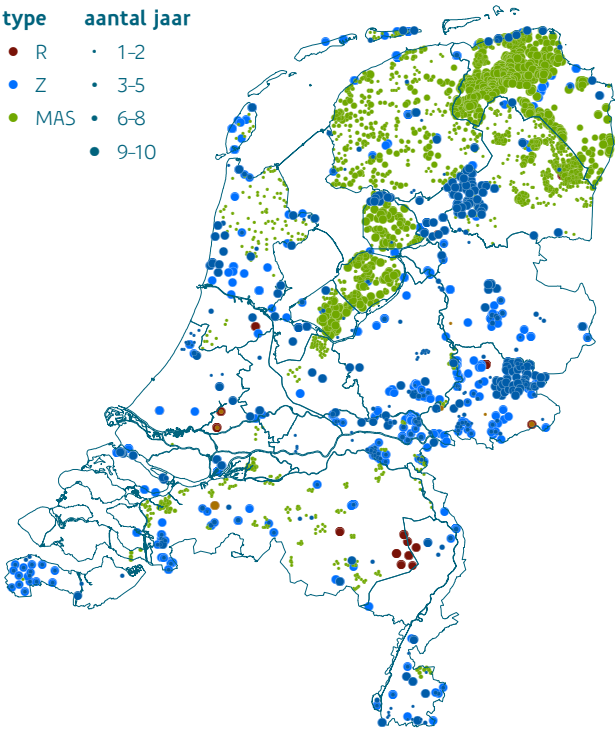

♣ 2020 was een goed jaar voor bosvogels zoals de Boomklever.
Foto: Gejo Wassink

type	aantal jaar
• A	• 1-2
• B	• 3-5
• W	• 6-8
•	• 9-10

type	aantal jaar
• R	• 1-2
• Z	• 3-5
• MAS	• 6-8
•	• 9-10

Figuur 1. Overzicht van in 2020 onderzochte BMP telgebieden. Boven: Alle soorten (A), Bijzondere soorten (B) (aantal teljaren 2011-20 aangegeven) en Weide- en akkervogels (W). Onder: Zeldzame soorten (Z), Roofvogels (R) en MAS-telpunten.

⚡ Tureluur lijkt geen slecht seizoen achter de rug te hebben.
Foto: Rick ver der Kraats

Eerste resultaten 2021: veel soorten achteruit, maar meer weidevogels?

Dankzij de snelle gegevensinvoer van waarnemers in 561 BMP-telgebieden die in 2020 én 2021 onderzocht werden, kan voor 110 vogelsoorten een eerste indicatie van de resultaten van broedseizoen 2021 worden gegeven. Het lijkt erop dat veel soorten in 2021 minder talrijk waren: 23 soorten namen toe, 29 waren min of meer stabiel en maar liefst 54 namen in aantal af. Dat is een omkering van de eerste indrukken van 2020, waar juist veel soorten in de plus zaten. De winterprik van afgelopen februari lijkt een negatief effect te hebben gehad op noordelijke overwinteraars als Goudhaan, Vuurgoudhaan en Roodborsttapuit. Een aantal Sahel-overwinteraars, zoals Gekraagde Roodstaart en Sprinkhaanzanger, lijkt het dit jaar ook een stuk minder gedaan te hebben. Helaas zijn de populaties van al lange tijd afnemende soorten als Patrijs, Matkop, Zwarte Mees en Ringmus verder geslonken. Positiever nieuws (eindelijk!) valt te vertellen over de weidevogels. Soorten als Kievit en Tureluur lijken niet te zijn afgenomen en bij Scholekster, Grutto en Watersnip is zelfs sprake van een kleine toename. De kou en regen van het vroege voorjaar lijkt deze soorten juist goed te hebben gedaan, met name omdat er naar hedendaagse begrippen later gemaaid kon worden en de bodem door de regenval minder snel verdroogde. Bovendien zijn er berichten over een relatief goede jongenproductie van veel weidevogels. Mogelijk zien we de komende jaren dus nog iets terug van de huidige opleving.

winters speelt bij spechten, Roodborst, Boomklever en Boomkruipers waarschijnlijk het ouder worden van het Nederlandse bos en de transitie van naaldbos naar loof- en gemengd bos een rol. Daarnaast leiden veranderingen in bosbeheer recent tot meer open bossen met een groter oppervlak aan randlengte, iets dat veel bosvogels ten goede komt, maar voor anderen (bijv. roofvogels) minder gunstig uitpakt. De onlangs verschenen Europese broedvogelatlas maakt duidelijk dat Nederland een hotspot is voor exoten. Veel van die soorten zaten ook in 2020 in de lift, met Nijlgans en Halsbandparkiet als uitschieters.

Vooral weidevogels verliezen

Negatieve uitschieters waren er een stuk minder: 7 soorten (6%) deden het slechter dan ooit en voor nog eens 11 behoorde 2020 tot de drie minste jaren. Wederom bestaat een flink deel van de negatieve lijst uit kenmerkende soorten van open boerenland als Kievit, Scholekster, Grutto en Tureluur. Waar een aantal broedvogelsoorten profiteert van

de reeks van droge voorjaren en zomers, pakt dat bij de weidevogels heel anders uit. Vroeg maaien en een harde bodem waarin het slecht voedsel zoeken is zijn geen prettige omstandigheden voor deze soorten. Bij de Tureluur speelt het gebrek aan dynamische getijdennatuur zeker in de Delta ook een rol. Aanwas van nieuw buitendijks schor is in de vastgelegde Delta immers nog maar mondjesmaat te vinden, terwijl een voor die soort belangrijk schorgebied als het Verdrongen land van Saeftinghe evolueert naar een volgend – voor deze soort minder geschikt – stadium.

Naast de weidevogels deden enkele al jaren afnemende soorten als Sperwer, Zomertortel, Matkop en de bijna uit Nederland verdwenen Kleine Barmsijs het opnieuw slecht. De door het Usutu-virus getroffen Merel krabbelde iets op, maar beleefde nog altijd een van de slechtste jaren sinds 1990.

Goede teldekking

De teldekking van het BMP is in veel provincies dik in orde. Veel fraaie lange telreeksen zijn gesitueerd in waardevolle natuurgebieden als het Bargerveen in Drenthe, de Engbertsdijkswenen in Overijssel en de Gelderse Veluwezoom. Mooie lange BMP-telreeksen in het agrarisch gebied zijn onder meer te vinden in Friesland, de Hollanden en Zeeland. Voor dit habitat zijn de MAS-telpunten (met een zwaartepunt in Groningen, Flevoland, Friesland en Drenthe) eveneens van groot belang. Hopelijk zijn de recent opgestarte MAS-reeksen in Brabant ook een lang leven beschoren. Toch blijft er nog wel wat te wensen over en zijn we nog op zoek tellers in Limburg, de bossen van Flevoland en Overijssel, belangrijke Natura 2000-gebieden zoals Weerter- en Budelerbergen, Ilperveld en Twiske boven Amsterdam en op Texel. Heb je belangstelling om mee te doen? Kijk dan op de website naar de vacante gebieden of neem contact op met ons. _

— Jan-Willem Vergeer

> sovon.nl/vacant

« De Zomertortel deed het opnieuw slecht in 2020.
Foto: Martin van der Schalk

goed jaar	slecht jaar
<i>Grauwe Gans</i>	<i>Wintertaling</i>
<i>Nijlgans</i>	Soepeend
<i>Krakeend</i>	Slobeend
<i>Buizerd</i>	Sperwer
Waterral	Boomvalk
<i>Meerkoet</i>	Scholekster
<i>Holenduif</i>	Kievit
Halsbandparkiet	<i>Grutto</i>
Bosuil	<i>Wulp</i>
<i>Groene Specht</i>	<i>Tureluur</i>
<i>Grote Bonte Specht</i>	<i>Stadsduif</i>
<i>Kleine Bonte Specht</i>	Zomertortel
<i>Boomleeuwerik</i>	Merel
Graspieper	<i>Staartmees</i>
Gele Kwikstaart	Matkop
<i>Roodborst</i>	Zwarte Mees
<i>Blauwborst</i>	Ringmus
<i>Zwarte Roodstaart</i>	<i>Kleine Barmsijs</i>
<i>Gekraagde Roodstaart</i>	
<i>Roodborsttapuit</i>	
<i>Snor</i>	
<i>Rietzanger</i>	
Bosrietzanger	
<i>Kleine Karekiet</i>	
Braamsluiper	
<i>Grasmus</i>	
<i>Zwartkop</i>	
<i>Pimpelmees</i>	
Koolmees	
Boomklever	
<i>Boomkruiper</i>	
<i>Gaai</i>	
Ekster	
<i>Putter</i>	
<i>Appelvink</i>	
<i>Rietgors</i>	

Tabel 1. Soorten die in 2020 een van de drie hoogste of laagste indexwaarden sinds 1990 behaalden. Soorten met de hoogste of laagste waarde sinds 1990 zijn cursief gedrukt.

Districtscoördinatoren gezocht

De districten D3 Groningen, D7 Flevoland en D11 Veluwe zijn vacant. Wat houdt het in districtscoördinator te zijn?
Zie sovon.nl/dc-vacatures

Vroege aankomst en koude nawinter zorgen voor topseizoenen ganzen en zwanen

Negatieve trend Kleine Zwanen blijft.
Foto: Rick van der Kraats

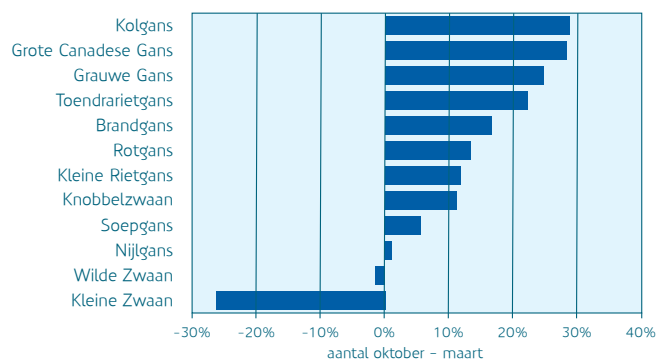
Nederland was in de winter van 2020/21 bij ganzen en zwanen duidelijk meer in trek dan de voorgaande seizoenen. Vooral een massale aankomst van ganzen in oktober en een deels vertraagde wegtrek in het voorjaar droegen hun steentje bij aan de goede resultaten van de watervogeltellingen.

Afgaande op de eerste voorlopige telresultaten lijkt de dip in het aantal ganzen (en zwanen) van de afgelopen drie seizoenen voorbij. Veel soorten waren van oktober tot en met maart duidelijk ruimer aanwezig dan in voorgaande jaren (figuur 1). En het waren zowel trekkende soorten (Kolgans, Toendriëtgans, Brandgans) als eigen broedvogels (Grote Canadese Gans, Grauwe Gans) die dit beeld lieten zien.

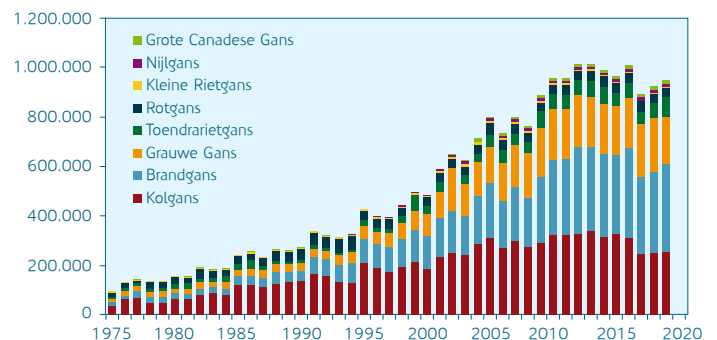
Aantallen herstellen

Dat juist de talrijke soorten meer werden geteld, zal er waarschijnlijk toe leiden dat de algehele afname van aantallen in de afgelopen drie seizoenen (figuur 2) grotendeels weer bijtrekt. Alleen

van Soepgans, Nijlgans en Wilde Zwaan was het voorkomen in 2020/21 min of meer vergelijkbaar. Bij Kleine Zwaan zette de al langer gaande negatieve trend zich onverminderd voort. Een eerste uitwerking van de internationale zwanentelling in januari 2020 duidt er op dat de totale flyway-populatie van deze soort in Noordwest-Europa nog eens fors is gekrompen ten opzichte van de vorige internationale telling in 2015. Bovenal trekken veel overwinterende groepen niet meer verder dan Noord-Duitsland. Wie veel Kleine Zwanen wil zien, zal tegenwoordig de meeste kans maken in Nedersaksen en vooral Sleeswijk-Holstein.

Figuur 1. Aantallen ganzen en zwanen in oktober-maart 2020/21 ten opzichte van het gemiddelde in de voorgaande vijf seizoenen (afwijking in %). Het gaat om een grote steekproef van telgebieden die in alle maanden en jaren altijd waren geteld en dus onderling goed vergelijkbaar zijn.

Figuur 2. Aantalsontwikkeling van ganzen in Nederland, weergegeven als de som van de jaarlijkse seizoensgemiddelden per soort (1975 = seizoen 1975/76). Aantallen geven dus situatie over het hele seizoen weer en niet de piekaantallen op één moment.

Massale aankomst in oktober

De toename in 2020/21 kwam bij een aantal soorten vooral tot stand door een vroege aankomst. Voor Kolgans en vooral Toendrarietgans gaat oktober 2020 de boeken in als één van de beste tellingen ooit in deze maand. Voorafgaand aan de telling in het weekeinde van 17/18 oktober zagen trektellers in Nederland honderdduizenden ganzen binnenkomen, met alleen al op 15 oktober ruim 390.000 Kolganzen (www.trektellen.org). Naast trekkende Kolganzen werden ook veel overvliegende groepen Grauwe Ganzen en Brandganzen gesignaleerd, maar Toendrarietganzen duidelijk minder. De massale aankomst viel precies samen met een periode van noordelijke winden en lagere temperaturen vanaf 6 oktober, die mogelijk veel vogels versnelde en onder gunstige omstandigheden naar onze omgeving brachten.

Momenten van vroege aankomst werden ook tot en met 2016 geregeld gesignaleerd, maar juist in het najaar van 2017, 2018 en 2019 bleven ze uit, zowel bij ons als buurland Duitsland. Of er naast de gunstige trekomstandigheden in 2020 ook andere factoren in het spel waren die het seizoen vroeg deden starten (bijvoor-

✓ Vroege aankomst van Grauwe Ganzen viel samen met gunstige trekomstandigheden. Foto: Cor Fikkert

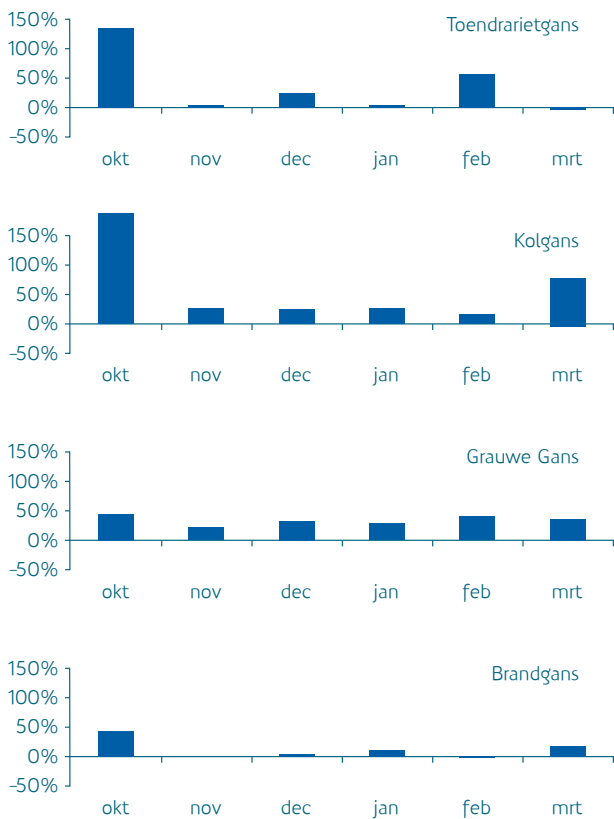
beeld slechte voedselsituatie onderweg) kan alleen over worden gespeculeerd. Zo viel de late aankomst in het najaar van 2017 samen met een situatie met veel regenval en overvloedig aanbod van oogstresten in onder andere de Baltische staten, wat er op duidt dat omstandigheden onderweg een effect kunnen hebben op de aankomst in onze omgeving.

Piekaantallen gelijk

De grote aantallen in het najaar kregen geen echt vervolg in de winter. Het maximale aantal tegelijk aanwezige ganzen bedroeg 2,2 miljoen ganzen in december en januari, zelfs iets minder dan de gemiddeld 2,3 miljoen in de voorgaande vijf seizoenen. Zwanen spelen in de totale aantallen een hele bescheiden rol, met in januari 2020 een piek van 42.000 vogels, overeenkomstig het gemiddelde uit de voorgaande vijf seizoenen. Ook bij de vier in figuur 3 afgebeelde soorten vallen buiten de aantallen in oktober geen extremen in het oog. Bij Kolgans pasten de iets grotere aantallen goed bij het uitzonderlijke broedseizoen van 2020 (zie verderop), wat automatisch tot een grotere flyway-populatie in 2020/21 zal hebben geleid. Vooral bij Toendrarietgans (februari) en Kolgans (maart) weken de aantallen in de nawinter en in het vroege voorjaar evenwel af van het gemiddelde beeld. Dit lijkt vooral een effect van de vorstperiode rond de februari-telling en een koudeperiode in maart. Bij Kolganzen zal verder meespelen dat kort voor het vertrek eind maart verhoudingsgewijs veel families en eerstejaars vogels achterblijven, zodat ook hier het goede broedseizoen doorwerkt in de aanwezige aantallen.

Goed broedseizoen

Een aantal soorten keerde in 2020/21 met veel jongen terug uit de broedgebieden. Bij de Kolgans was de zomer van 2020 met ongeveer 21% eerstejaars zelfs het beste broedseizoen sinds 2005. Juist in de afgelopen tien jaar dook het jongenpercentage bij deze soort soms onder de 10% en op lange termijn nam het duidelijk af. Ook bij Toendrarietgans (17%) en Kleine Rietgans (20%) behoorde 2019 duidelijk tot de betere broedseizoenen in de reeks. Bij Brandganzen daarentegen week het aandeel jongen van 10% niet af van het (lage) gemiddelde over de afgelopen jaren. En ook bij het broedsucces is Kleine Zwaan hekkensluiter: bij de internationale

Figuur 3. Seizoensverloop van enkele ganzensoorten in 2020/21 ten opzichte van de voorgaande vijf seizoenen, weergegeven als het procentuele verschil in aantallen tussen beide periodes, wederom op basis van overeenkomstig getelde gebieden (vergelijkbaar met figuur 1).

⚡ Bij de Kolgans was de zomer van 2020 het beste broedseizoen sinds 2005. Foto Hans Gebuis

telling die door Wim Tijsen in december 2020 werd gecoördineerd bleef het jongenpercentage steken op 8%. Dat verschilt weinig van de situatie in de afgelopen jaren, maar maakt wel duidelijk dat herstel van de populatie door een goed broedseizoen vooralsnog uitblijft.

Voorspellingen telseizoen 2021/22

Vanwege COVID-19 is er tot nu toe weinig nieuws uit de arctische broedgebieden doorgesijpeld. Positief is dat de Zweedse Dwerggans waarschijnlijk het beste broedseizoen sinds 2011 achter de rug hebben. In Lapland werden ten minste vijf paren met jongen gevonden (doorgaans een onderschatting), die we grotendeels vanaf eind september in het Oudeland van Strijen (en later in Petten) kunnen gaan zien.

— Kees Koffijberg & Erik van Winden

Voor Kolgans en vooral Toendrarietgans gaat oktober 2020 de boeken in als de maand met één van de beste tellingen ooit.

Foto: Rick van der Kraats

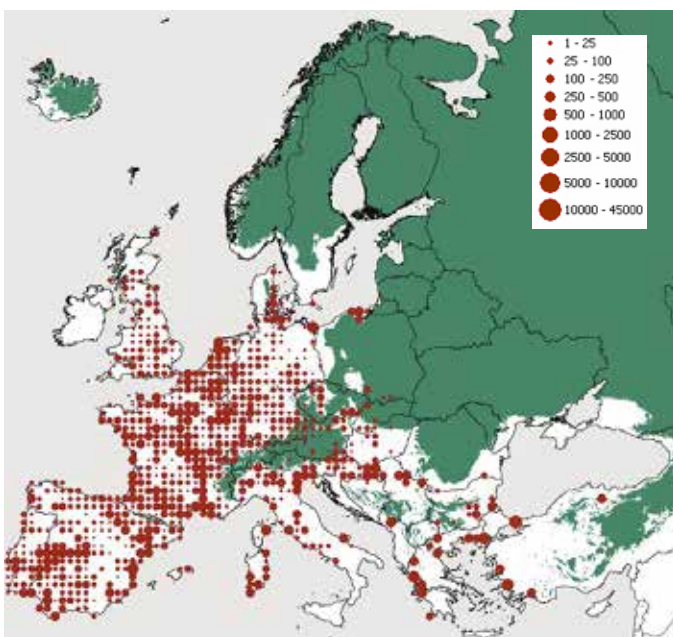
Soezende Schollevaarders: Aalscholvers tellen aan de hand van slaapplaatsen

De grote donkere gedaante met afhangende vleugels van deze viseter was 50 jaar geleden geen vanzelfsprekend beeld in ons land. Tegenwoordig kijken we niet meer op van Aalscholvers (Phalacrocorax carbo, letterlijk vertaald: 'koolzwarte kaalkopraaf') in de grachten van binnensteden of op lantaarnpalen.

Velen van ons weten dat deze soort in kolonies broedt, maar dat Aalscholvers in de winter ook van gezelligheid genieten is minder bekend. Het tellen van Aalscholvers op de soms reusachtige slaapplaatsen is een leuke bezigheid en een goede manier om een populatiemaat van de soort te krijgen.

Populatie geëxplodeerd

Aalscholvers zoeken overdag naar vis en zijn daarbij niet bepaald kieskeurig in het uitkiezen van een geschikt stuk water: ze zijn te zien tussen de golven op de Noordzee, op meren, sloten, grachten en zelfs in het stromende water van de beken in het Limburgse heuvelland. De populatie van de soort is sinds de jaren zeventig geëxplodeerd en dit uit zich niet alleen in hogere aantallen in het broedseizoen, maar ook daarbuiten. De Nederlandse populatie wordt dan aangevuld met vogels uit het Oostzeegebied en Oost-Europa, wat onder meer gebleken is uit de internationale slaapplaatsstelling van 2003 (figuur 1).

Figuur 1. Verspreiding van overwinterende Aalscholvers in Europa gebaseerd op slaapplaatsstellingen in januari 2003, -5.5°C isotherm, waar de temperatuur gemiddeld te koud is voor slapende Aalscholvers, in groen (bron: Cormorant Research Group).

Doordat de aantallen steeds hoger worden, raken de van oudsher veelgebruikte habitats verzadigd, waardoor ze tegenwoordig moeten uitwijken naar minder optimale gebieden, zoals steden en kleine wateren op zandgronden. Dit brede voorkomen zorgt voor een logistiek probleem bij het tellen van de soort: waar ga je tellen als de soort overal waar maar water te vinden is voorkomt? Een oplossing is het tellen op de plekken waar de soort en masse samenkomt. 's Winters zijn dit de slaapplaatsen.

Vaste ingrediënten

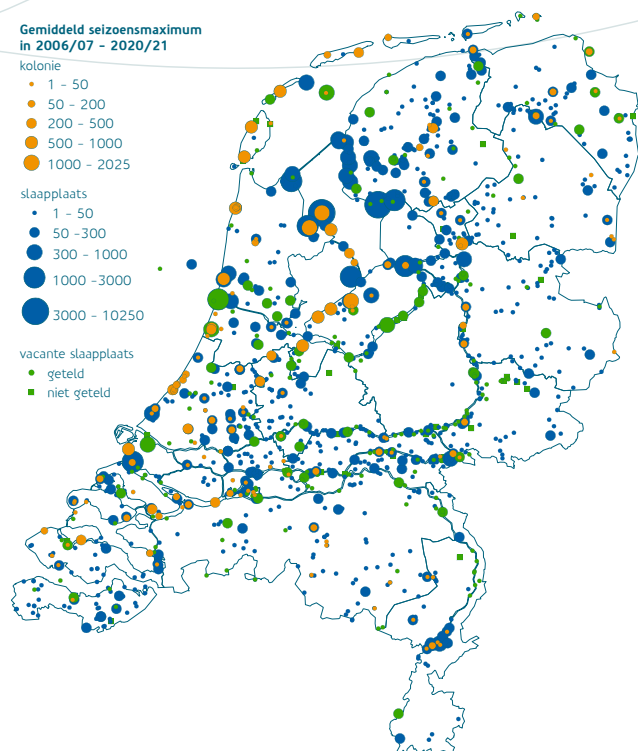
Aalscholvers zijn niet alleen flexibel in het uitzoeken van een visstekkie, ze zijn dat ook enigszins bij het uitkiezen van hun overnachtingsaccommodatie. Toch zijn er enkele vaste ingrediënten die het zoeken naar aalscholverslaapplaatsen wat vergemakkelijken. Meestal slapen Aalscholvers in bomen. Bijzonder populair zijn zachthoutbomen, bijvoorbeeld wilg of populier. De slaapplaatsen lijken in dit geval vaak op de locaties van broedkolonies en soms slapen ze ook gewoon op dezelfde plek. Wat de slaapplaatsen ook met broedkolonies gemeen hebben, is dat de Aalscholvers bij veelvuldig gebruik de vegetatie op de slaapplaats om zeep helpen doordat hun uitwerpselen ('guano') veel zuur bevatten.

Aalscholvers slapen ook graag op de grond, maar doen dat dan wel het liefst waar ze predatoren (inclusief de mens) snel kunnen opmerken, bijvoorbeeld op zandstrandjes op eilandjes of op strekdammen. Hoe dan ook hebben alle slaapplaatsen gemeen dat ze in de nabijheid van water te vinden zijn. Waarschijnlijk is dit niet omdat de Aalscholvers midden in de nacht zin in een vissnack krijgen (hoewel lekker snel bij het ontbijt zijn de volgende ochtend vast een pré is), maar vooral omdat water veiligheid biedt tegen nachtelijke rovers.

Aalscholverslaapplaatsen zijn met regelmaat op enige afstand (tot wel 20 kilometer) van de foerageergronden te vinden. De vogels vliegen dan ook aanzienlijke afstanden op weg naar hun slaapplaats, waarbij hun typische, rechtlijnige vlucht in de avonden een goede indicatie is van hun aanstaande slaperigheid. Om hun slaapplaats te vinden, naast er tegenaan blunderen, helpt het dus om op die slaaptrek te letten en vervolgens te kijken waar de Aalscholvers invallen.

Geschikte viswateren

Hoe meer water, hoe meer Aalscholvers, dat lijkt de gouden regel. Als we de locaties van de grootste aalscholverkolonies vergelijken met het voorkomen van de grootste slaapplaatsen, dan zien we veel overeenkomsten (figuur 2). De grootste aalscholverslaapplaats-

Figuur 2. Verspreiding van aalscholverslaapplaatsen en -kolonies in Nederland tijdens de laatste 15 telseizoenen. Vacante slaapplaatsen zijn weergegeven in groen: als er ooit geteld is wordt het aantal weergegeven door grootte van ronde cirkel, als er nooit geteld is, met een vierkant.

sen liggen in het noordwestelijk deel van Nederland, waar de meeste geschikte viswateren te vinden zijn. Veel van deze slaapplaatsen zijn in de zomer ook kolonies, zoals de grootste slaapplaats van ons land: vogeleiland de Kreupel in het IJsselmeer. Deze slaapplaats omvatte een fenomenale 15.000 Aalscholwers in 2015. De enige andere slaapplaats van dit formaat is de Steile Bank aan de Friese zuidkust, met maximaal 10.000 Aalscholwers. Ook andere slaapplaatsen van meer dan 2.000 exemplaren zijn allemaal te vinden rondom het IJsselmeer: bijvoorbeeld bij Lemmer (Fr), Den Oever (NH), Andijk (NH) en bij de IJsselmonding.

In het binnenland was de grootste slaapplaats te vinden in de Millingerwaard (Ge), waar rond de eeuwwisseling nog ruim 2.000 Aalscholwers sliepen. Deze slaapplaats is echter grotendeels teloor

✓ *Aalscholwers slapen meestal in bomen.*
Foto: Harvey van Diek

gegaan door een combinatie van verdroging en een toename van bomengroei. Verreweg de meeste slaapplaatsen, vooral in het binnenland, bestaan uit slechts enkele tot enkele tientallen Aalscholwers. Gebieden die helemaal verstoken zijn van Aalscholwerslaapplaatsen zijn er niet veel, maar op de Veluwe en delen van Drenthe, Noord-Brabant en Limburg zul je tevergeefs zoeken naar de soort.

Slapende Aalscholwers tellen

De slaapplaatstellingen van de Aalscholwers vinden plaats tijdens het winterhalfjaar, wanneer de soort in aantallen piekt, omdat de Nederlandse populatie dan aangevuld is met Noordoost-Europese vogels. Tellingen zijn landelijk simultaan en gebeuren twee keer per jaar op een vooraf vastgestelde zaterdagavond. Dit seizoen is dat op 23 oktober 2021 en 19 februari 2022. Grote slaapplaatsen kunnen het beste door meerdere mensen tegelijk geteld worden aan de hand van invliegende vogels.

Kleinere slaapplaatsen kunnen door één teller gedekt worden, door invliegende vogels te tellen of door het uiteindelijke totaal voor het donker vast te leggen. Een half uurtje tot een uurtje is vaak voldoende voor zo'n telling. Gelukkig is het niet nodig om na het donker nog lang te speuren naar binnenkomende vogels, omdat Aalscholwers over het algemeen redelijk op tijd op stok gaan. Aalscholwers delen hun slaapplaats dikwijls met Grote Zilverreigers, dus die kunnen dan gelijk mee geteld worden.

Vacante slaapplaatsen

In figuur 2 zien we dat er in meerdere regio's van ons land nog belangrijke hiaten zijn in de teldekking. Dit is vooral het geval bij de zuidelijke Randmeren, rond IJmuiden, de noordelijke Delta, het Rivierengebied en oostelijk Groningen, waar grote slaapplaatsen momenteel vacant staan. Verder zijn er kleine ongetelde slaapplaatsen rond de Limburgse Maas en in delen van Noord-Brabant. Wil je één van de vacante gebieden graag tellen? Log dan in op onze website en ga naar Slaapplaatsen > Vacante gebieden > Aalscholver/Grote Zilverreiger om een slaapplaats te claimen. Je kunt natuurlijk ook zelf naar een Aalscholwerslaapplaats zoeken door te letten op slaapplaatsen rond water, of door slaaptrek van de vogels te volgen.

— **Paul van Els**
 > sovon.nl/slaapplaatstelling

Vruchtbare vogelpoep

Aalscholveruitwerpselen bevatten niet alleen voor vegetatie soms schadelijke zuren, maar ook veel stikstof, wat plantengroei juist bevordert. Dit werd al vroeg ontdekt: de uitwerpselen van de Humboldtaalscholver (*Leucocarbo bougainvilli*), die voorkomt aan de kust van Peru, zijn van groot belang geweest bij de ontwikkeling van de intensieve landbouw in de 19e eeuw. Voor grote hoeveelheden vogeluitwerpselen gebruiken we nu nog vaak de term guano, die uit het Quechua komt.

Bevolkingsonderzoek langs de waterlijn

Op de grillige grens tussen water en land is het leven soms hard. Zomerstormen overspoelen nesten, strandrecreanten zien broedende plevieren over het hoofd en predatie eist zijn tol. Vijf kustbroedvogelsoorten die deze problemen moeten trotseren worden nader gevolgd: Kluten, Bontbek- en Strandplevieren, Visdieven en Dwergsterns.

Van veel broedvogels in de Waddenzee nemen de aantallen af. Ze kunnen meestal te weinig jongen grootbrengen om de populatie op peil te houden. Daarom werd in 2018 een actieplan geschreven en het project Wij&Wadvogels gestart. Samen met acht organisaties neemt Vogelbescherming Nederland allerlei maatregelen om deze trend te keren: er worden nieuwe broedplaatsen aangelegd, het beheer wordt verbeterd en de rust voor broedende vogels wordt bevorderd. Sovon bekijkt sinds 2020 aan de hand van broedaantallen, broedsucces en terreingebruik, samen met vrijwilligers en terreinbeheerders of deze hulp positief uitpakt. We werken samen met Deltamilieu Projecten (Delta) en Lowland Ecology Network (Marker Wadden en De Kreupel) aan een kleurringprogramma om dispersie en overleving van kustbroedvogels te volgen. Omdat de doelsoorten zich vaak verder dan de Waddenzee verplaatsen is

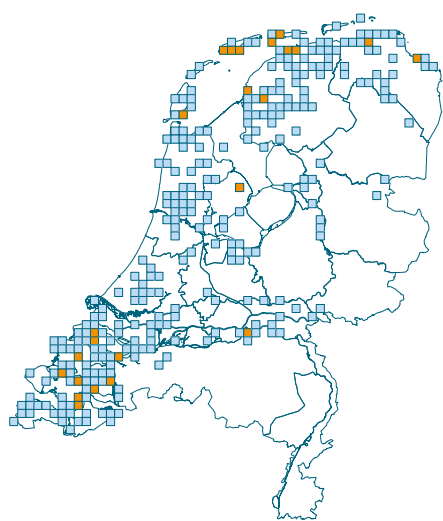
het programma landelijk. We laten hier zien op welke plekken we in 2021 vogels hebben geringd (zie ook figuur 1 t/m 5).

Kluut

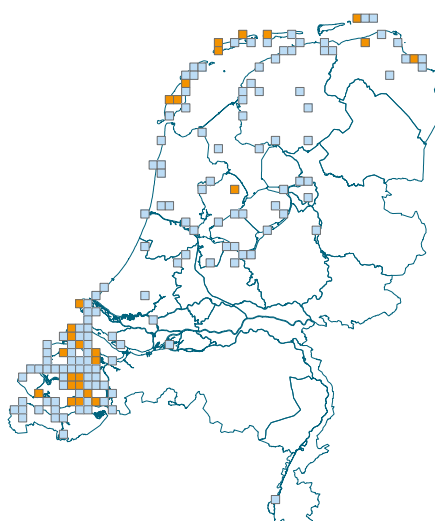
In de Waddenzee broeden Kluten vooral op de kwelders aan de vastelandskust, waar ze het meeste voedselrijke slik vinden. In de afgelopen dertig jaar verdween driekwart van de Waddenpopulatie. Doorgaans groeit bij slechts een kwart van de nesten minstens één jong op. De andere nesten mislukken. Maar er zijn uitzonderingen, zoals de Klutenplas nabij het Groningse Warffum, waar dankzij elektrische rasters meestal een hoger nestsucces wordt behaald. In de Delta doen Kluten het wat beter, maar ook daar is sprake van afname. Op de nog jonge Marker Wadden broeden momenteel veel Kluten met een hoog broedsucces. Waar komen die vandaan? Om daar achter te komen, werden dit jaar in de Waddenzee

Met landelijk zo'n 170 paar is de Strandplevier de zeldzaamste van de onderzochte soorten.

Foto: Maarten Sluiter

Figuur 1. Atlasblokken met broedende Kluten (2017-2019) met in oranje de kleurringlocaties van W&W in 2021.

Figuur 2. Atlasblokken met broedende Bontbekplevieren (2017-2019) met in oranje de kleurringlocaties van W&W in 2021.

Figuur 3. Atlasblokken met broedende Strandplevieren (2017-2019) met in oranje de kleurringlocaties van W&W in 2021.

Rust bevorderen helpt strandbroeders. »
Foto: Johan Krol

174 Kluten voorzien van kleurringen en in de andere onderzoeksgebieden nog eens bijna 140.

Bontbekplevier

Naar schatting broeden er rond de 350 paar Bontbekplevieren in ons land, waarvan circa 70 in het Waddengebied. Daar laat de langjarige afname zien dat de soort in de problemen is. In recente jaren werd op zandstranden in de Delta al ervaring opgedaan met nestbeschermers. De eerste uitkomsten zijn positief. Misschien kan deze aanpak op meer plekken helpen. In totaal werden 119 Bontbekplevieren geringd, het overgrote deel in de Delta.

Strandplevier

De zeldzaamste van de onderzochte soorten is de Strandplevier met een landelijke stand van zo'n 170 paar. In het Waddengebied gaat het om enkele tientallen en is de situatie kwetsbaar. Al kan die snel veranderen, zoals op Ameland. Op een stuk aangroeiend strand aan de westkant van het eiland nemen de aantallen toe en werden in 2021 al 17 nesten gevonden. Palen, borden en nestbeschermers houden recreanten op afstand. In de Waddenzee werden 12 Strandplevieren geringd. Het merendeel van de Strandplevieren broedt in de Delta,

waar 57 vogels een kleurring kregen. Ook daar gaat het de laatste paar jaar iets beter met de soort, mede dankzij een actieve groep beschermers. Op Marker Wadden broeden meer dan 10 paar met een hoog broedsucces. Zeker één broedvogel was hier afkomstig uit de Delta.

Visdief

In de Waddenzee nam het aantal Visdieven sinds 1990 met gemiddeld 4% per jaar af. De laatste jaren stabiliseert de populatie zich min of meer, maar de dynamiek blijft. Visdieven blijken gemakkelijk nieuwe broedplekken te ontdekken, zoals in het Eems-Dollardgebied, waar de aantallen toenemen. In de westelijke Waddenzee overheersen afnames. Om uitwisseling tussen de Waddenkolonies te onderzoeken werden niet alleen honderden Visdieven geringd, maar ook 29 vogels voorzien van een zender. Eén van deze vogels (met nest!) maakte zelfs een uitstapje naar een kolonie in Hamburg. Ook in de Delta en het IJsselmeergebied werden vele honderden Visdieven geringd.

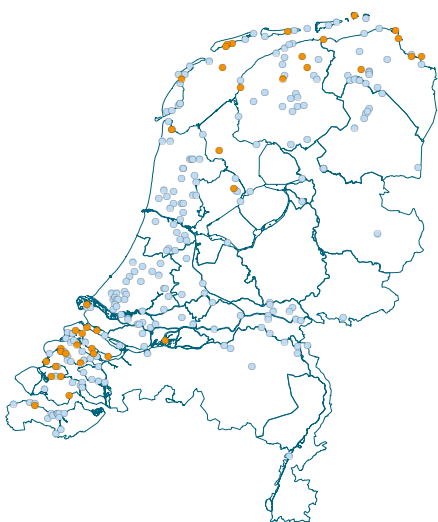
Dwergstern

Van deze stern met bliksemsnelle vleugelslag broeden zo'n 830 paar in ons land. De ene helft huist in de Waddenzee, de andere

helft in de Delta. Ook broeden er enkele paren op Marker Wadden. In de Waddenzee weten Dwergsterns zich opvallend goed te handhaven. In de Delta mislukt echter al jaren het merendeel van de nesten. Ze overspoelen of worden leeggegeten door roofdieren. Op Marker Wadden is het broedsucces goed. Bijna 100 Dwergsterns kregen dit voorjaar een kleurring.

— **Albert de Jong (Sovon), Marc van Roomen (Sovon), Sander Lilipaly (Deltamilieu Projecten) & Jan van der Winden (Lowland Ecology Network)**

Klout met kleurring (en zender) graag melden. Foto: Bram Ubels

Figuur 4. Kolonies van Visdieven (2019) met in oranje de kleurringlocaties van W&W 2021.

Figuur 5. Kolonies van Dwergsterns (2019) met in oranje de kleurringlocaties van W&W 2021.

Let op de pootjes

Vogelaars die een geringde Klout, plevier of stern zien, kunnen het ringproject opzoeken op cr-birding.org en invoeren in submit.cr-birding.org. Een andere optie is om de app BirdRing te gebruiken. Betreft het een vogel van het Wij&Wadvogelproject, dan gaat de melding vanuit de app meteen naar de database en zie je de geschiedenis van deze vogel. Let op dat er zowel kleurringen als kleurvlaggen gebruikt zijn.

Genieten tegen een decor van staal en beton

Al tien jaar heeft Dick Groenendijk (Mijdrecht, 1966) zijn eigen vaste telpost in de duintjes naast de Zuidpier van IJmuiden. 'Dit is misschien wel het meest ondergewaardeerde stukje Nederlandse natuur, zelfs bij vogelaars hier in de buurt.'

Over Rob Buiten

Wetenschapjournalist Rob Buiten maakt voor diverse media reportages over vogels en vogelaars.

In de rubriek 'In de Klei' doet hij voor Sovon-Nieuws verslag van zijn ontmoetingen in het veld. Foto's Rob Buiten

De setting is bijna surrealistisch: in de lage duintjes aan de voet van de Zuidpier heeft Dick Groenendijk met wat tegels – 'die lagen hierachter op een afvalhoop' – een keurig plateau'tje gemaakt. Vanaf een oude tuinstoel – 'van het grofvuil' – tuurt hij door zijn telescoop, terwijl zijn tikker onophoudelijk de Kokmeeuwen turft. Op een paar honderd meter voor hem zitten enkele honderden Kok-, Zilver-, Kleine mantelmeeuwen en één juveniele Zwartkopmeeuw aan de branding te rusten. Iets verder naar links zitten een goede honderd Visdieven en nog enkele tientallen Grote sterns zich te poetsen. Nog verder naar links razen de kitesurfers door de branding, terwijl achter hem de schoorstenen van Tatasteel grote wolken stoom en uitlaatgassen uitbraken. 'Van Tata heb ik eigenlijk nooit last', bezweert Groenendijk. 'De wind staat zo goed als altijd gunstig voor dit hoekje van het strand.' Het is duidelijk. Waar in de kranten bijna onophoudelijk wordt geklaagd over dit deel van het land, zit hier een volmaakt tevreden vogelaar op zijn privéduintje.

Verguisd

'Ik tel hier nu al tien jaar, nog net niet dagelijks de trek', vertelt Groenendijk. 'Vogelen doe ik al sinds mijn tiende, toen ik met de lokale IVN

'in het veen' naar buiten ging. Sinds mijn studie biologie in Utrecht en mijn werk bij De Vlinderstichting in Wageningen, kwam ik in 2012 hier in de regio wonen voor mijn nieuwe baan als beheerder bij drinkwaterbedrijf en natuurbeheerder PWN. Op zoek naar een woning merk je dan al vrij gauw dat mensen hun neus ophalen voor de regio rond de IJmond. Maar ik woon nu aan de rand van 'dat verguisde IJmuiden', met broedende Nachtegalen en Goudvinken in mijn tuin, dus laat iedereen maar kletsen!'

Diezelfde nuchtere houding heeft Groenendijk ten opzichte van de natuur rond de Zuidpier. 'Kijk eens naar rechts. Vogels die langs de kust uit het noorden komen stuiten daar op het water tussen de pieren. Ze buigen dan van de oude zeereep vanzelf een stukje naar het westen, om hun tocht hier langs deze jonge duintjes aan mijn voeten voort te zetten. Hetzelfde geldt voor vogels die uit zee komen. Die zien in die twee vooruitstekende pieren niets meer en niets minder dan een eerste stuk vast land. Er komt hier dus van alles vlak langs.'

Een paar keer per week gaat Groenendijk ook even op de pier zelf kijken, al mag dat nu niet. 'Er wordt op het puntje gewerkt aan de versterking van de pier, met grote stenen en asfalt, dus de pier is helaas even afgesloten. Sowieso

sluiten ze de pier tegenwoordig wat sneller af dan vroeger. Vanaf 5 Beaufort gaat het hek dicht vanwege de golven die dan over de pier kunnen slaan. Maar voor de meeste vogels hoeft je die hemelsbrede kilometer ook helemaal niet de zee op. Oké, Alken en Zeekoeten kan ik vanaf mijn duintje niet goed onderscheiden, en ook de 'Pijlen' en Vale stormvogeltjes mis ik hier. Maar bijvoorbeeld de Grote jagers, en een tijdje terug een Vorkstaartmeeuw, die komen hier gewoon over het strand hoor!

Twitcher

Een gesprek met Groenendijk wordt met grote regelmaat onderbroken door de waarnemingen die hij continu blijft doen. ('Negen gierzwaluwen! Zouden wel eens de laatsten van dit seizoen kunnen zijn.') Ook klinkt regelmatig een zingende Roodmus: de speciale ringtone die Groenendijk op zijn smartphone heeft ingesteld wanneer er bijzonderheden worden gemeld in zijn appgroep. Op de 'ranking' van vogelaars die de meeste soorten hebben gezien, van de Dutch Birding Association, prijkt Groenendijk op een gedeelte, maar hoe dan ook eervolle vijfde plek. Ook daarover blijft hij uitermate nuchter. 'Voor sommige mensen ben ik misschien 'zo'n twitcher'. En ja, ik heb ooit ook wel vergaderingen afgebroken omdat er ergens een extreem bijzondere soort werd gemeld. Maar ik moet zeggen dat die drang wel wat af begint te nemen. Een soort die, zeg, in de Tuintjes, aan de noordpunt van Texel wordt gezien, kan vroeg of laat ook hier wel langskomen, dus wat zal ik moeilijk gaan doen?'

Met hetzelfde enthousiasme waarover hij kan praten over de bijzonderheden op zijn palmares, heeft Groenendijk het over de Winterkoningen bij 'zijn' duintjes. 'Het bijzondere is dat hier nauwelijks vogels broeden. Een Roodborsttapuit, een paar Graspiepers, wat meeuwen en een Witte kwikstaart op het appartementengebouw hierachter, dan heb je het wel gehad. Vrijwel alle vogels die hier langskomen zijn dan ook trekkers. Ik zie hier bijvoorbeeld genoeg Winterkoninkjes, maar ik hoor ze nooit zingen.'

'In het vroege voorjaar hoor ik hier trouwens wel baltsende Bontbekpleviers op het strand en af en toe ook baltsende Dwergsterns, alleen komen die nooit tot broeden. Daarvoor is deze plek gewoon te druk. Officieel moeten mensen van april tot oktober hun

honden hier aan de lijn houden, maar kijk om je heen. Dit strand is zó groot en de pakkans is zó klein, bijna niemand houdt zich daaraan.'

Groenendijk is realist genoeg om te weten dat de druk van toeristen in ons volle land een succesvol broedgeval van een Dwergstern op om het even welk Noord- of Zuid-Hollands strand op het vaste land nagenoeg onmogelijk maakt. 'Tegeelijk is dat natuurlijk best schokkend', benadrukt hij. 'Tussen Zandvoort en Noordwijk is twee jaar terug het speciale strandreservaat 'Noordvoort' aangelegd. Jij noemt het nu 'gebrek aan realiteitszin' als iemand hoopt dat zich

Waar in de kranten bijna onophoudelijk wordt geklaagd over dit deel van het land, zit hier een volmaakt tevreden vogelaar op zijn privéduintje.

daar ooit strandbroeders zullen vestigen. Ik vind het vooral triest dat we met z'n allen zó ver van de natuur af zijn komen te staan dat de gemiddelde Nederlander geen flauw idee heeft wat überhaupt het verschil is tussen een stern en een meeuw. In bijvoorbeeld Finland, of andere landen waar kinderen veel dichter

bij de natuur opgroeien, is dat echt anders. Daar wordt soortenkennis er met de paplepel ingegoten. Waarom hebben wij in Nederland niet meer respect voor de natuur, zodat we een simpel lintje of een bordje op het strand zouden respecteren, als daarachter een vogel broedt?', zo vraagt Groenendijk zich haast retorisch af. 'Maar goed, als zo'n bontbekje of Dwergstern hier op het strand van IJmuiden ooit wél tot broeden zou komen, dan kan je je ook wel weer afvragen of dat wat zou worden, met de vos die hier tien meter achter mij ook een burcht in het duin heeft.'

Compensatie

Samen met Roy Slaterus en Jelle van der Helm, maakte Groenendijk in 2019 het boek 'Vogels van de pier' (Uitgeverij Noordboek). In woord en beeld laat het boek zien wat de waarde is en was van dit stukje Nederlandse natuur tussen staal en beton. 'Er is inderdaad het nodige verdwenen, qua soorten', erkent Groenendijk. Vroeger zag je hier veel meer duikers, zee-eenden en Eiders. Waar het aan ligt? Wie het weet mag het zeggen. Misschien is de voedselsituatie verslechterd? Misschien ligt het aan de toegenomen recreatiedruk, met de jachthaven hier vlak achter.'

'Ik kijk ook graag naar wat er is bijgekomen de laatste jaren. Ter compensatie van de aanleg van de jachthaven heeft de gemeente Velsen bijvoorbeeld een extra duinenrij aangelegd, met zand dat uit een put achter de eerste duinenrij werd gezogen. Dat is het Kennemermeer geworden. De waarde van dat gebied, zowel voor planten als voor insecten, vogels en andere dieren zie je bij wijze van spreken met de dag toenemen. Echt, natuurliefhebbers uit het hele land en zeker uit deze regio hebben geen enkele reden om hun neus op te halen voor de natuur rond IJmuiden.'

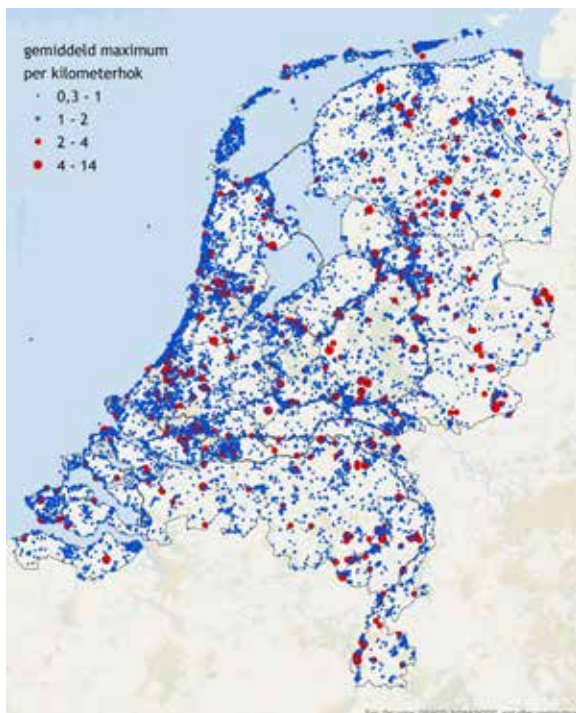

Meer Bokjes in de winter, maar lastig om te zien

Met hun 18 centimeter zijn Bokjes de kleinste snippen. Ze verblijven het liefst in moerassige gebieden, waar ze vaak onzichtbaar blijven voor vogelaars. Bij benadering drukken Bokjes zich, houden zich stil en vallen zo weg tegen de achtergrond. Meestal vliegen ze onverwacht en vlak voor je voeten op, om een tiental meters verder weer in te vallen.

Bokjes komen wereldwijd verspreid over de wereld voor. In de lente broeden ze in hoogvenen en op de toendra van Noord-Scandinavië tot Oost-Siberië. Van half augustus tot half november trekken ze vervolgens naar hun overwinteringsgebieden. Die liggen in de landen rond de Noordzee en langs de Atlantische kust van Frankrijk tot Noord-Afrika. Ook rond de Middellandse Zee, in de Sahelzone, het Midden-Oosten en India overwinteren Bokjes. In maart en april trekken ze weer noordwaarts.

Vanwege hun verborgen levenswijze zijn Bokjes erg lastig te tellen. De wereldpopulatie wordt op twee miljoen geschat en lijkt stabiel. De recente Europese Atlas toont wel een afname in Zweden. Om het voorkomen in Nederland te beschrijven hebben we waarnemingen van het Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels en Waarneming.nl gecombineerd met tellingen voor o.a. het Meetnet Watervogels, Trektellen.nl, de vogelatlassen uit 1987 en 2018 en LiveAtlas. Daarbij was het voorkomen per kilometerhok het uitgangspunt voor de bewerkingen.

Figuur 1. Verspreiding Bokje van 1859 tot en met 2020/21. Gemiddeld maximum per kilometerhok.

Ruime landelijke verspreiding

In Nederland heeft het Bokje een ruime verspreiding (figuur 1), met concentraties langs de kust en de hoogste aantallen in Noord- en Zuid-Holland (figuur 2). Anders dan veel andere schaarse soorten herbergen de binnenlandprovincies Gelderland, Noord-Brabant en Overijssel vergelijkbare aantallen. Bokjes worden in allerlei biotopen gezien: laagveengebieden, duinvalleien, natte graslanden, heide en hoogveen. Zelfs een drassig hoekje met schaarse begroeiing op een bouwlocatie kan voldoende zijn. De verspreiding verandert in de loop van het seizoen niet ingrijpend. In het Waddengebied en in mindere mate Overijssel, Friesland en Drenthe is het Bokje vooral tijdens het najaar te vinden, in Noord-Brabant en Zeeland is de winter de beste tijd.

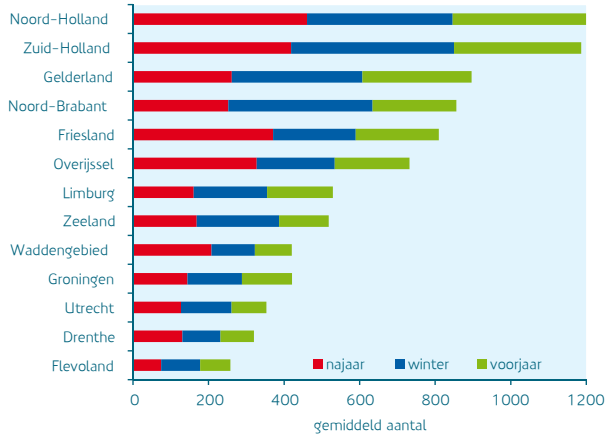
De top 5 best bezette gebieden zijn de IJsseluiterwaarden bij Zwolle, het Noordhollands Duinreservaat bij Castricum, het Westerstrand op Schiermonnikoog, Lentevreugd bij Wassenaar en de Westplaat bij Voorne. Daar werden in 41-46 jaren van de afgelopen 50 jaar waarnemingen gedaan. De hoogst getelde aantallen in de geraadpleegde bestanden zijn 59 exemplaren tijdens een watervogeltelling in de Westzanerpolder op 15 oktober 2005, op dezelfde datum 46 bij een watervogeltelling op de Strabrechtse Heide en 53 in het Renkums Beekdal op 28 maart 2015.

Herkomst onbekend, bestemming gedeeltelijk wel

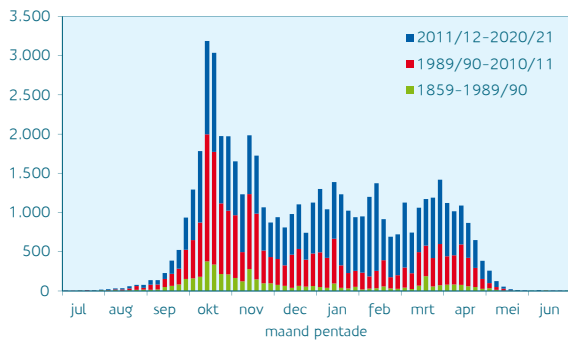
Van 1958 t/m 2020 werden er 1832 Bokjes in Nederland geringd. Daarvan is 4,3% terug gemeld, maar er zijn geen connecties met de broedgebieden (www.vogeltrekatlas.nl). De helft van de meldingen is uit eigen land, de andere helft uit landen ten westen en zuiden van ons. Meest in Frankrijk (30) en enkelingen in Duitsland (1), Engeland (4), Ierland (1), België (slechts 1), Spanje (2), Portugal (1) en Marokko (2), de verste in Casablanca; dood op 1 januari 1967 na een tocht van 2395 km vanaf ringplek bij Heerenveen. Veel van de meldingen betreffen vogels die in het najaar zijn geringd en in de winter zijn terug gemeld (in Frankrijk veelal geschoten). Maar soms worden ook iets oudere vogels terug gevonden, zoals een vogel uit een vangst in Slochteren op 4 november 2005 die op 30 januari 2008 op 50 km ten zuiden van het Engelse Birmingham dood werd gevonden. Bokjes lijken niet oud te worden. The Birds of the Western Palearctic 1983 geeft een maximum van 5 jaar en 3 maanden, maar er zijn ook vogels van 9 en 12 jaar oud bekend. De langstlevende Nederlandse vangst was minstens 4,5 jaar. Dat Bokje werd geringd op 7 april 2002 bij Almere, in februari en maart 2004 gevangen bij Glasgow en vervolgens op 27 november 2005 ergens op de Noordzee (!) gevangen en losgelaten.

Er lijkt een toename van het aantal overwinteraars te zijn. »

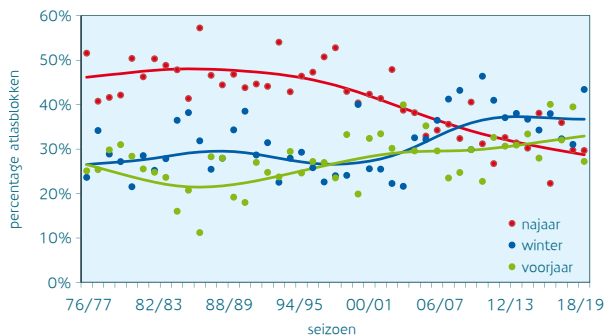
Foto: Ruurd Jelle van der Leij

Figuur 2. Gemiddelde aantallen Bokjes per seizoen per provincie en het Waddengebied in 1989/90-2020/21.

Figuur 3. Seizoenspatroon voor Bokje in 1859 - 2020/21; totaal aantal per vijfdaagse periode, met onderscheid in drie meerjarige periodes.

Figuur 4. Voorkomen van Bokje per atlasblok; procentuele verdeling in najaar, winter en voorjaar (stippen) en de verandering in de loop van de tijd (lijnen) in 1976/77 - 2020/21.

Verschuivingen in het seizoenspatroon

Bokjes zijn in alle maanden gemeld, maar van half mei t/m augustus zijn ze zeldzaam (figuur 3). Op Waarneming.nl staan 2 waarnemingen in juni en slechts 7 (2 gevallen) in augustus. Bij de 45 waarnemingen in juli (uit alle bronnen) is geen bewijsmateriaal voorhanden, maar het is een kwestie van tijd voordat er een zomers Bokje met foto wordt doorgegeven. De gemiddelde datum van de eerste 10 waarnemingen is langzaam vervroegd, van 15 september in de jaren 80 van de vorige eeuw naar 20 augustus in de laatste 10 jaar. De laatste 10 waarnemingen van het seizoen voor deze perioden zijn resp. 23 april en 16 mei. Deze verlenging van het seizoensvoorkomen zal voor een deel aan het toegenomen aantal waarnemers liggen, met meer de kans op uitzonderingen. Het hoogtepunt van de najaarstrek (mediane datum) is juist wat naar achteren verschoven, van 16 oktober naar 22 oktober, terwijl de mediaan in het voorjaar (waarnemingen vanaf 1 maart) vrijwel gelijk bleef en rond 27 maart ligt.

De najaarspiek in oktober duidt op doortrek. Dat Bokjes dan aankomen blijkt uit de percentages vogels die als trekvogel worden ingevoerd. In september is dat met 13% het hoogst, in oktober zakt dat aandeel naar 6%. Als trekker en overvliegend doorgegeven vogels zijn in absolute aantallen het talrijkst van 25 september t/m 5 november, op trek tellingen.nl loopt dit patroon door tot begin december. De voorjaarspiek is veel minder uitgesproken en lijkt in de laatste 10 jaar vrijwel te zijn verdwenen.

Uitbreiding in de winter

Het seizoenspatroon wijkt de laatste 10 jaar sterk af van de jaren ervoor; de aantallen in de winter en het voorjaar zijn tegenwoordig nog maar nauwelijks lager dan in het najaar. Dit kan duiden op een toename van het aantal overwinteraars, wat ook uit berekeningen met behulp van de watervogeltellingen voor de Vogelatlas blijkt. De laatste 25 jaar trad er ook een verandering in de verspreiding op. Het aantal atlasblokken met waarnemingen is in die periode meer dan verdubbeld en deze uitbreiding is sterker in de winter en het voorjaar dan in het najaar (figuur 4).

Erik van Winden

Vanwege hun verborgen levenswijze zijn Bokjes erg lastig te tellen.
Foto: Ruurd Jelle van der Leij

Ter plaatse:

In deze serie belichten we de monitoring van vogels in verschillende Nederlandse gebieden. Op welke manier worden de vogelgegevens gebruikt door beheerders? Hoe worden tellers daarbij betrokken?

Rust vind je hier in de afgesloten gebieden

Op een zonnige juli-ochtend stuurt Thomas van der Es het dienstvaartuig Crex de Sliedrechtse Biesbosch in. De naam van de schuit verwijst naar de tijd waarin Kwartelkoningen hier nog met tientallen in de hooilanden voorkwamen. Voor de boswachter ecologie is het varen een routineklus. Hij heeft het voorrecht veel vogeltellingen te doen en heeft nauw contact met de vrijwilligers die daarbij helpen.

Vanaf de werksteiger aan het Wantij, een riviertje vanuit de stad Dordrecht, gaat de boot oostwaarts, de Biesbosch in. Een paar ranke roeiboten passeren met hoge snelheid, maar verder is het nog rustig op het water. Hij koerst richting voormalig landbouwgebied dat nu zo'n vijftien jaar onder water staat, om daar een watervogeltelling te doen.

Tijdens het varen vertelt hij dat hij een deel van zijn werktijd aan vogeltellingen besteedt. 'Ik denk dat het goed is dat ik mee-

draai in het monitoringswerk, samen met het netwerk van vrijwilligers. Als boswachter ecologie hoort dat er gewoon bij. Zo kan ik vers uit het veld informatie delen met collega's die het beheerwerk doen. Weet ik waar een nest zit, dan kan ik voorkomen dat er onbedoeld dingen misgaan en snel reageren op soorten die zich vestigen.'

Afgesloten wandelpad

Bij die zich spontaan vestigende soorten horen ook de Visarenden die sinds 2016 in de Biesbosch broeden. We varen langs

één van de drie succesvolle nesten die het gebied telt. Als we afmeren bij de aanlegsteiger is de doorgang naar het wandelpad afgesloten: het nest heeft rust nodig. Op een forse hoop takken op de stomp van een dode populier zijn twee jongen zichtbaar. Van der Es wijst een oudervogel aan die op één van zijn vaste stekken zit. Verderop blokkeren gele balken een kanokreek die dicht langs het nest stroomt. Geen halve maatregelen.

Dat brengt de boswachter op de belangrijkste reden om te willen weten waar de

Balken blokkeren de kanokreek in de buurt van een visarendnest.

✂ Foto: Albert de Jong

De Biesbosch

Waar: tussen Dordrecht, Werkendam en Drimmelen

Omvang: ruim 10.000 hectare (inclusief Noordwaard bij Werkendam)

Beheerder: Staatsbosbeheer

Belangrijke soorten (Natura 2000):

Als broedvogels: Aalscholver, Blauwborst, Bruine Kiekendief, IJsvogel, Porseleinhoen, Roerdomp, Rietzanger, Snor

Als niet-broedvogels: Aalscholver, Bergeend, Brandgans, Fuut, Grauwe Gans, Grote Zaagbek, Grote Zilverreiger, Grutto, Kleine Zwaan, Kolgans, Krakeend, Kuifeend, Lepelaar, Meerkoet, Nonnetje, Pijlstaart, Slobeend, Smient, Tafeleend, Wilde Eend, Wintertaling, Visarend, Zeearend

vogels in het gebied verblijven. 'Rust voor vogels is een thema dat al decennia speelt in de Biesbosch. We schurken nu eenmaal tegen de dichtbevolkte Randstad aan, waar heel veel mensen wonen die naar buiten willen.' Recreatie heeft een spanningsveld met de natuurwaarden en dus is het gebied verdeeld in zones. Hij vervolgt: 'Er zijn plekken waar je niet mag komen of waar de regels per tijd van het jaar verschillen. Zo komen we straks in een deel waar je alleen met een vergunning mag komen. Daar liggen in het winterhalfjaar duizenden eenden te slapen. 's Winters mag er niemand komen. In het voorjaar komen vergunninghouders er alleen overdag en in de nazomer mogen ze er met bootjes overnachten.'

Zonering

Die zogenaamde zonering van het gebied ziet Van der Es terug in de tellingen. Watervogels zoeken in de zomer massaal de voor het publiek afgesloten, ondiepe waterplassen op. Ook in de aangrenzende Noordwaard, binnenkort in beheer van Staatsbosbeheer, gaat het om duizenden vogels. Die worden het hele jaar door een groepje vrijwilligers geteld. Op de drukbevangen kreken zijn veel minder vogels te zien. 'De grote aantallen ruiende eenden, maar ook steltlopers en Lepelaars vormen daar een groot contrast met de vaarkreken. Zoek maar eens een Kuifeend op een zomerse kreek. Je vindt hem niet.' In de winter is rust ook niet zeker. 'Ik zie steeds vaker sportvisers op stukken waar de grootste groepen Brilduikers en Nonnetjes zitten. Ze worden al op 500 meter verstoord en wijken uit naar minder goede plekken.' De boswachter legt deze weken samen met stagiair Bente Bonekamp, die ook meevaart, de tellingen naast gegevens over recreatie. Er is een nieuw zoneringsplan in de maak. 'Rust in het broedseizoen, de winter en op slaapplekken is daarin erg belangrijk. Daar zijn de vogelgegevens leidend bij.'

Uur varen

Aangekomen bij polder Kort en Lang Ambacht wordt ondergetekende aan het werk gezet. Handteller en telescoop mee en tellen maar. Het getij zorgt voor hoog water en er blijken vooral eenden en ruiende ganzen te zitten. 'Er is heel veel uitwisseling tussen de ondiepe gebieden. De steltlopers zullen wel aan de overkant van de rivier zitten', vermoedt Van der Es.

⚡ Om te voorkomen dat Grauwe Ganzen al het nieuwe riet opvreten, wordt er gefaseerd gemaaid. Foto: Hans Gebuis

Vanwege de rivieren rond en door het gebied zijn delen van de Biesbosch wat lastiger te bereiken. Toch zijn er verschillende groepjes vogelaars actief die via de vogelwerkgroep Biesbosch meehelpten aan tellingen van broedvogels, watervogels en slaapplekken. Als boswachter heeft Van der Es daar regelmatig contact mee. 'We hebben best wel wat polders die opnieuw onder water zijn gezet en waar veel moerasvogels zitten. Roerdampen, Snorren en Rietzangers profiteren van de nieuwe rietontwikkeling. Die tellen we voor een deel met vrijwilligers. Al is de spoeling wel wat dun. Je zou denken dat er tientallen vogelaars in de omgeving zijn die graag willen helpen, maar dat valt nog tegen. Rietvogels tellen is niet makkelijk en logistiek ook een uitdaging. Naar

de Langeplaat moet je bijvoorbeeld eerst een uur varen. Door mensen mee te nemen hoop ik dat we de komende jaren toch wat aanwas onder de BMP-tellers krijgen. Als vrijwilliger moet je zien waarvoor je het doet en dan is het goed om de resultaten tijdens een vogelwerkgroepavond te bespreken.'

Raadsels

Waar in het grootste deel van de Biesbosch het beleid van niet ingrijpen geldt, volgt Van der Es nauwlettend hoe de heringerichte rietpolders zich ontwikkelen. Nietsdoen is op deze plekken geen optie, want dan zou alles weer snel in ruijgte en wilgenbos veranderen. 'We maaien de polders in fasen, alleen de plekken waarvan we denken dat er goed nieuw riet kan komen. Maar in kleine stukjes, want anders staan er al snel weer Grauwe Ganzen in. Vervolgens kijken we met tellingen of moerasvogels zich inderdaad in dat nieuwe riet vestigen.' Al blijven er altijd raadsels. Bijvoorbeeld de Blauwborst, die duidelijk op zijn retour is. 'In een parkje aan de rand van Dordrecht zitten er meer dan in de Ruwen Hennip, een rietveld middenin de Biesbosch. Op het oog ziet dat er nog zo geschikt uit. Daar wil ik dan wel eens van weten waarom dat zo is.'

De telling is gedaan en de terugtocht wordt ingezet. Een journalist belt om te vragen of het hoge water uit Limburg al in de Biesbosch is aangekomen. Een pachter moet weten dat zijn koe buiten het hek loopt. Zo keert de waan van de dag weer terug, zelfs in dit grote natuurgebied. Wie rust wil, moet er vroeg bij zijn, bijvoorbeeld voor een vogeltelling.

Op pad met:

Thomas van der Es, sinds 2019 boswachter ecologie, daarvoor boswachter publiek
Geboren: 1987
Online te volgen: op Twitter via @ThomasvanderEs en op Instagram via @boswachterthomas
Mooiste plek in het gebied: het uitkijkpunt Ooijevaar in de voormalige landbouwpolder Hardenhoek

— Albert de Jong

Recent geschreven

Laserscanning vanuit de lucht levert gedetailleerde 3D-opnames van het landschap. Onderzoekers van o.a. de Universiteit van Amsterdam (UvA) en Sovon hebben deze data gebruikt om de habitats van drie nauw aan elkaar gerelateerde moerasvogels (Grote Karekiet, Kleine Karekiet en Snor) te bestuderen.

Light Detection And Ranging of Laser Imaging Detection And Ranging (LiDAR) is een remote sensing techniek waarmee zeer gedetailleerde 3D opnames van het landschap kunnen worden gemaakt. De laserreflectiepunten produceren een driedimensionaal beeldlandschap op basis waarvan de vegetatiestructuur van heel Nederland in kaart kan worden gebracht. De LiDAR-data is gebruikt om de verschillen in habitatvoorkeur van drie soorten moerasvogels in beeld te brengen. Met behulp van gegevens uit het Broedvogel Monitoring Project kon de vegetatiestructuur op locaties waar een soort voorkomt vergeleken worden met locaties waar deze ontbrak.

De Kleine Karekiet bleek in nagenoeg het gehele beschikbare aanbod van wetland-habitat aanwezig te zijn (93%) terwijl Grote Karekiet en Snor duidelijk een veel geringer aandeel van de wetlands bezetten (respectievelijk 64% en 74%). De verticale en horizontale vegetatiestructuur bleken een belangrijke rol te spelen in het voorkomen van de drie soorten. Grote Karekiet kwam voornamelijk

voor in hoge en verticaal complexe moerasvegetatie en was afwezig in gebieden met grote aaneengesloten rietvelden. De Kleine Karekiet bezette alle delen van het aanbod aan moerasvegetatie en Snor kwam voornamelijk voor in grote homogene rietvelden met een lage vegetatiehoogte.

Het onderzoek laat zien dat met behulp van LiDAR-data zeer gedetailleerd in beeld kan worden gebracht welke vegetatiestructuren belangrijk zijn voor bepaalde soorten. Met deze kennis kunnen geschikte gebieden voor een soort in kaart worden gebracht en het kan ook gebruikt worden om tot voorstellen te komen voor habitatverbetering. Naast lokale toepassingen in een gebied kunnen ook op heel grootschalige wijze habitatstructuren in beeld komen, bijvoorbeeld heel Nederland of zelfs delen van Europa, hetgeen een uitgelezen kans biedt voor onderzoek naar habitatrelaties van een heel grote set aan soorten.

Grote Karekiet kiest voor hoge en verticaal complexe moerasvegetatie.

✂ Foto: Jaap Denee

Koma et al. 2021. Niche separation of wetland birds revealed from airborne laser scanning. *Ecography* 44: 907-918. doi: 10.1111/ecog.05371

Limosa 94-1-2

Artikelen:

- Broedende Wulpen in Nederland: verspreiding, aantalsontwikkeling en broedsucces van een steltloper in zwaar weer (R. Kleefstra e.a.)
- De broedbiologie van Wulpen in West-Overijssel (G. Gerritsen)
- Nestbescherming en habitatgebruik van gezenderde kuikens geven inzichten voor bescherming van Drentse Wulpen (H.J. Ottens e.a.)
- Overwinterende en doortrekkende Wulpen in Nederland: trends in aantallen en verspreiding sinds de jaren zeventig (R. Kleefstra e.a.)

Lopend Onderzoek:

- De zuidwestelijke Delta is een belangrijk rust- en overwinteringsgebied voor Wulpen van de Noord-Duitse broedpopulatie (H. Kruckenberg e.a.)
- Kan de turn-over van Wulpen op een slaappleafts afgeleid worden uit de handpenrui? (J.F. Altenburg e.a.)
- Wulpentrek over zee: een studie naar vliegbewegingen en vlieggedrag in relatie tot nieuwe windparken op zee (R.C. Fijn e.a.)

Verwacht in één van de volgende nummers:

Het opperarmbeen als hulpmiddel bij identificatie vogels, Boerenzwaluwen met pesticiden, broedzorg en dieet Wespandief, Boomleeuweriken op braakliggend terrein, vogels als verkeersslachtoffers, broedende Lachsterns Marker Wadden, fenologie Boerenzwaluw, juveniele en adulte Grote Zilverreigers op slaappleafts, 's nachts foeragerende Kokmeeuwen, sexratio Kuif- en Tafeleend en meer.

Redactieadres: Romke Kleefstra • Natuurmuseum Fryslân
Schoenmakersperk 2 • 8911 EM Leeuwarden
romke.kleefstra@sovon.nl • tel.: 024-7 410 410

Landelijke Dag

27 november 2021

De Landelijke Dag komt er weer aan. Op zaterdag 27 november kun je opnieuw een boeiend programma verwachten met lezingen, een beurs met vele standhouders en ontmoetingen met andere vogelliefhebbers.

Bij het ter perse gaan van deze Sovon-Nieuws is nog niet definitief te zeggen of de coronasituatie het toelaat om in november een Landelijke Dag in de Reehorst in Ede te organiseren. En als dit mogelijk is, is nog onbekend voor hoeveel bezoekers er plaats is en welke maatregelen er gelden. Houd daarom onze website in de gaten voor de laatste ontwikkelingen.

Interessant lezingenprogramma

Welke vorm de Landelijke Dag ook krijgt, op een goed gevuld lezingenprogramma kun je rekenen. Dit jaar is er speciale aandacht voor het onderzoek naar roofvogels en vogelgeluiden, en de invloed van de afnemende aantallen insecten op insectenetende vogels.

Thuis meekijken

Via ons YouTube kanaal kun je een deel van het programma van 27 november terugkijken. En mocht de Landelijke Dag weer volledig online plaatsvinden, kun je de lezingen live volgen.

Jaar van de Merel

Na een jaar van voorbereidend onderzoek staan we in de startblokken om in 2022 aan de slag te gaan met het Jaar van de Merel. Onze talrijkste broedvogel die al een aantal jaar met name in stedelijk gebied een afname laat zien. Tijdens de Landelijke Dag hoor je wat we graag te weten willen komen over de Merel en welke onderzoeksactiviteiten volgend jaar op het programma staan.

Boekenhoek

Ook dit jaar hebben we weer een boekenprogramma. Auteurs van pas verschenen boeken worden aan de tand gevoeld. Met onder andere aandacht voor de lijvige *Avifauna Zeelandica* en het boek *Verschenen of Verdwenen*.

Meer informatie

Kijk op sovon.nl/ld voor het laatste nieuws over de Landelijke Dag.

Vogels, vogelaars en vogelonderzoek in Zeeland

Een 'avifauna' zoals nog niet eerder gemaakt is in Nederland. De Avifauna Zeelandica is een unieke combinatie van een traditionele avifauna(lijst) en boeiende hoofdstukken over specifiek Zeeuwse vogelonderwerpen. In een tweedelige uitgave in een luxe cassette.

De *Avifauna Zeelandica* is tot stand gekomen met de hulp van tientallen vrijwilligers, waaronder Henk Castelijns. Al sinds eind jaren zeventig houdt hij de vogelstand in zijn omgeving nauwkeurig bij. Dat levert nuttige gegevens op over het verschijnen en verdwijnen van vogels. Daarnaast leverde hij een belangrijk aandeel aan de teksten voor de avifauna. Marwa Kavelaars sprak met Henk over zijn bijdrage en de totstandkoming van de *Avifauna Zeelandica*.

Hoe begon het?

'Peter Meininger en Eric Martejn kwamen in het najaar van 2018 met het idee om een avifauna voor Zeeland te maken. Ze hebben een groep vrijwilligers bij elkaar geroepen om te helpen en vervolgens kreeg ieder een aantal soorten om over te schrijven.'

Hoe ging dat proces in zijn werk?

'Het begon allemaal met het zoeken naar gegevens. Een behoorlijke klus. Voor de ene soort ging dat makkelijker dan voor de andere. Soms moesten we voor niet gepubliceerde gegevens de archieven induiken.

Medeauteur Henk Castelijns weegt hier een Kleine Zilverreiger.

✂ Foto: Jaap Poortvliet

Daar vonden we rapporten van vogelaars die in de jaren vijftig al begonnen waren met het opschrijven van de vogelstanden. Dat leverde een goed beeld op van hoe het vroeger was. Andere keren moest ik mensen persoonlijk benaderen om een vollediger beeld te krijgen van het aantal broedvogels, of om slaapplekken te weten te komen. Zo merk je hoe belangrijk het is dat de informatie ergens centraal geregistreerd staat, zodat het makkelijk gebruikt kan worden. Als de gegevens eenmaal verzameld waren, was het een kwestie van opschrijven, zo zorgvuldig en volledig mogelijk. Als redacteur ging Peter vervolgens rigoureus door onze teksten en zorgde dat alles in zijn geheel een goed gestroomlijnd boek werd.'

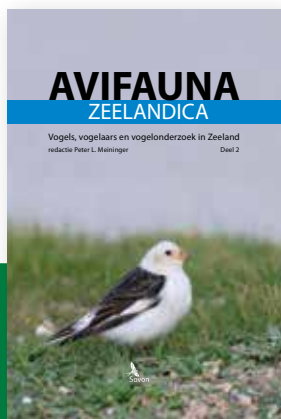
Waarom is dit soort informatie belangrijk?

'Er is zoveel veranderd de afgelopen decennia. Zo blijkt uit tellingen in west Zeeuws-Vlaanderen dat er in de jaren zestig behoorlijk veel Waterhoentjes waren. Ik ben ze gaan tellen vanaf de jaren negentig en constateerde na de eeuwwisseling een

dramatische afname van het aantal overwinteraars en broedparen. Dat het aantal vroeger echt zoveel hoger lag, wist ik niet en was bij de meeste mensen helemaal uit het geheugen verdwenen. Het beschrijven van dat soort veranderingen is belangrijk, want het verschijnen en verdwijnen van soorten zijn goede indicatoren van hoe het er met het landschap voorstaat.'

Waarom zou je iedereen willen aanraden om de *Avifauna Zeelandica* aan te schaffen?

'We hebben ontzettend veel informatie bij elkaar gebracht, van bijzondere tot algemene soorten. Zo hebben we vastgelegd hoe de vogelstanden de laatste veertig tot zestig jaar veranderd zijn. Daarnaast staat het boordevol fantastische foto's van Zeeuwse fotografen, allemaal genomen in Zeeland. En dan heb ik het nog niet eens gehad over de geweldige inleidende hoofdstukken. Die zijn niet alleen geschreven door deskundige vogelaars, maar ook door historici en landschapsdeskundigen. Al met al was het een hele klus, maar het resultaat is prachtig.'

De *Avifauna Zeelandica* ligt voor een prijs van 59,50 euro in de winkel en is verkrijgbaar in de webshop van Sovon. Leden krijgen 10 euro korting. Tot 15 oktober geldt een speciale voorintekenprijs van 44,50 euro. Kijk op sovon.nl/az voor meer informatie.

Overjarige stengels fungeren als uitkijkpost.
Foto: Harvey van Diek

Stukje roodborstapuittekst uit de *Avifauna Zeelandica*

Broeden

Het inventariseren van Roodborsttapuiten bij hoge dichtheden kan een onderschatting opleveren, zeker als een groter gebied met een beperkt aantal bezoeken wordt onderzocht. De beste methode is dan om van territorium naar territorium te werken, oftewel bij een nieuwe waarneming te controleren of de zojuist waargenomen vogel(s) er ook nog zit(ten). Het broedhabitat van de Roodborsttapuit wordt door Agatho (sine anno) uitvoerig beschreven. Belangrijk is 'lage vegetatie van in hoofdzaak halfdorre grassen. Ze blijven laag door schrale groei, of ze gaan liggen en geven het land zijn blond aanzien'. Hij stelde vast dat hierin het nest werd gebouwd en juist niet in vegetatie met overjarige plantenstengels, die dan wel weer nodig zijn als uitkijkpost tijdens het foerageren. In 'Midden-Zeeuws-Vlaanderen' werd in de jaren negentig op het broedhabitat gelet. De typering 'blonde vegetatie' bleek een perfecte omschrijving en ook de uitkijkposten in de vorm van lage struikjes, plantenstengels, afrasteringen en paaltjes ontbraken niet. Ook bleek dat bijna zonder uitzondering werd gebroed op plaatsen met enig reliëf. De nesten bevonden zich op het talud van een dijk, in een droge sloot, op een spoordijk of op een viaduct. Tevens waren in het voorjaar de eerste nesten naar de ochtend- of vroege middagzon gericht. Ook bleek dat de soort nauwelijks voorkwam op met meerdere rijen populieren beplante dijken. Zodra de bomen werden gekapt, vestigde de soort zich echter binnen enkele jaren. Bij herplant handhaafden ze zich nog enige tijd, maar zodra de bomen groter werden, verdwenen ze weer (gegevens Henk Castelijns).

Sjoerd Duijns.
Foto: Jacintha van Dijk

Even voorstellen... Sjoerd Duijns

Ik ben Sjoerd Duijns en ik ben sinds 1 juni werkzaam bij Sovon als senior-onderzoeker Kust en Grote Wateren.

Mijn passie voor vogelonderzoek is ontstaan tijdens een afstudeerproject naar de effecten van geïntroduceerde zoogdieren op de endemische vogelpopulatie (de Kagu) in de regenwouden van Nieuw Caledonië. Daarna volgde onderzoek naar diverse vogelsoorten op de meest prachtige locaties: Rosse Grutto's op Terschelling en Griend, Boerenzwaluwen in Zambia en een gedragsexperiment aan Wilde Eenden bij het NIOO in Nieuwersluis. Deze projecten bevielen me uitermate goed en leidde er uiteindelijk toe dat ik mijn promotieonderzoek kon starten op het NIOZ (Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee) op Texel, waar ik wederom aan Rosse Grutto's kon werken. In het Waddengebied heb ik hun foeragegedrag bestudeerd en kleurings- en dieetonderzoek uitgevoerd. Hierna heb ik twee jaar in Ottawa (Canada) aan diverse migrerende steltlopers gewerkt (Kanoeten, Franjepoten, Drietenen, Steenlopers), om vervolgens te verhuizen naar Öland (Zweden) waar ik aan een aantal kleinere zenderprojecten heb meegewerkt.

Eenmaal terug in Nederland kreeg ik de mogelijkheid om bij Bureau Waardenburg aan de slag te gaan. Daar heb ik zo'n 1,5 jaar met plezier gewerkt aan diverse 'offshore' projecten, met name aan diverse meeuwen en sterns in relatie tot windmolens op zee, maar ook beleidsmatige projecten, zoals het evalueren van de vogelmonitoring in de Wester- en Zeeschelde. Hoe leuk ook, ik merkte dat ik het werken op en rond het Waddengebied begon te missen. Ik ben dan ook zeer verheugd met deze nieuwe functie binnen Sovon waarbij ik me vooral zal richten op diverse onderzoeksprojecten in het Waddengebied.

Recent verschenen

De Biesbosch Na zes eeuwen, land van het (weer) levende water

De Biesbosch, ontstaan vanuit de Sint-Elisabethvloed van 1421, is lange tijd een effectieve buffer tegen rampzalige watersnoodrampen geweest, maar door de afsluiting van het Haringvliet namen water- en bodemverontreiniging sterk toe. Eind 20e eeuw komt er een ingrijpende sanering.

Het landschap wordt een eeuw teruggezet,

met een explosie van biodiversiteit onder en boven het water tot gevolg. Dit wetland is van groot belang als voedsel- en rustgebied voor grote aantallen trekvogels. Het boek pleit er voor het de ruimte te geven zichzelf verder te ontwikkelen.

Auteurs: Frank J.A. Saris, Jan van der Straaten, Han Sluiter, Valentine Wikaart, Dick Veenhuizen, Esmund Hinborch.

328 pag., € 39,95, Picture Publishers.

Vogels wijzen ons de weg

Stikstofproblemen, de teloorgang van biodiversiteit en economische belangen lopen vaak dwars door de discussie over de toekomst van ons voedsel. We kunnen de problemen oplossen, maar dan zullen ons denken over landbouw, het onderzoek dat we doen en de data die we gebruiken anders moeten. Voor Ben Koks moeten natuur en landbouw weer in evenwicht komen. Hij geeft een denkrichting aan over hoe het wel zou moeten.

94 pag., € 11,95, KNNV Uitgeverij

De vogel en de componist

Componisten lieten zich door vogelzang inspireren. Ze observeerden, luisterden en evoceerden daarna het gefluit van de vogels in de muziek. *De vogel en de componist* introduceert de lezer eerst in de vogelzang. Dan klinken 42 verschillende vogels in 100 composities van meer dan 70 componisten. Elke zang van de vogel en elk muziekstuk waarin de vogel klinkt kan je oproepen via een QR-code. Auteur: Fernand Rochette

256 pag., € 24,90, Uitgeverij Sterck & de Vreese

Kerken van goud, dominees van hout

Volgens Rob Bijlsma is de natuur een industrie en verdienmodel geworden. Onder het mom van natuurbehoud worden onnodig bomen geroid, exoten uitgerooid, nesten vernietigd en maatregelen uitgevoerd zonder wetenschappelijke onderbouwing. Op geheel eigen wijze uit Bijlsma stevige kritiek op natuurbeschermingsorganisaties. Rest de vraag: gaat er nog iets goed?

352 pag., € 24,99, Atlas Contact

Drentse Vogels 34

Maar liefst 130 pagina's met o.a. Roodhalsfuten, Rode Wouwen als broedvogel, tweede legsel Kievit, natuurlijke nesten Draaihalzen, hoge broeddichtheid Gele Kwikstaart, Rode Rotslijster, Twintig jaar broedvogels karteren in De Onlanden. Te bestellen door € 17,50 over te maken naar NL77 INGB 003 8702 92 t.n.v. Werkgroep Avifauna Drenthe, o.v.v. DV34

142 pag., € 15,99, Uitgeverij AtlasContact

Ode aan de nachtegaal Portret van een onsterfelijke zanger

De Nachtegaal is een bescheiden vogel met een onopvallend verenkleed. Zijn virtuoze zang is door de eeuwen de inspiratiebron geweest van talloze dichters, musici en kunstenaars. Literatuurwetenschapper en vogelkenner Dick de Vos laat ons kennis maken met de biologie van de nachtegaal en zijn verwanten, zijn verspreiding en de fitness van zijn zang. Maar we leren de Nachtegaal ook kennen als liefdesvogel, als

christelijk icoon en als symbool van de lijdende dichter. *Ode aan de nachtegaal* is een bont boek, vol weetjes en anekdotes.

176 pag., € 22,50, KNNV Uitgeverij

Verschenen of verdwenen

Na het overweldigende succes van De Vogelatlas van Nederland publiceert Kosmos nu samen met Sovon *Verschenen of verdwenen*, een tijdsbeeld van meer dan 120 jaar ontwikkelingen met betrekking tot vogels, landschap én vogelaars. Een boek vol verhalen over

de opkomst en ondergang van 70 aansprekende vogelsoorten in Nederland van 1900 tot heden. Meer dan een eeuw van veranderingen wordt inzichtelijk gemaakt door middel van aansprekende teksten en spectaculaire foto's, kaarten en infographics.

320 pag., € 50,- (introductieprijs van €40,- t/m 31 januari 2022) | Kosmos Uitgevers Verschijnt op 25 november 2021

Meer te ontdekken.

ZEISS

Seeing beyond

ZEISS Victory SF 32

'Meer' is het sleutelwoord in natuurobservatie. Meer ontdekken, meer details zien en meer vogelsoorten identificeren aan de hand van het unieke verenkleed, kleuren en andere details. Het zeer brede gezichtsveld, de levensechte kleurweergave en unieke ergonomie van de ZEISS Victory® SF 32 maken dit mogelijk. De Victory SF 32 is zo ontworpen dat u zelfs de best verborgen vogels kunt vinden en observeren om ze duidelijk te kunnen identificeren, zowel in het riet, de struiken als het bos.

zeiss.nl/natuur

Vogels kijken met **TEXEL**

VOGELINFORMATIECENTRUM

Dé specialist in **verrekijkers & telescopen** voor **vogelaars** Het Vogelinformatiecentrum is optiekpartner van Sovon

Verzendservice
Wij versturen verrekijkers door geheel Nederland. wilt u vanaf huis, online een verrekijker aanschaffen, kijk dan eens in onze webshop. Heeft u dan nog vragen, neem dan gerust contact op. Ook telefonisch of per mail kunnen wij u de verschillen goed uitleggen zodat u zeker weet dat u de juiste verrekijker of telescoop besteld.

zelf testen | deskundig advies | scherpe prijs | gratis schoonmaken

Kom langs en test zelf alle verrekijkers in onze vogelrijke tuin

www.vogelinformatiecentrum.nl
Kikkertstraat 42 1795 AE De Cocksdorp Texel
+31 (0) 222 316249 | info@natuurdigitaal.nl

GEHELE JAAR GEOPEND
MAANDAG T/M ZATERDAG
10.00-18.00 UUR

NL PURE 32
EEN MET DE
NATUUR

SEE THE UNSEEN

SWAROVSKI
OPTIK

BIRDING BREAKS

Vogel- en natuurreizen naar wereldwijde bestemmingen

Reis met ons mee!

- 100+ groepsreizen
- 22 fotoreizen
- 55 expeditiecrises
- 20 weekenden in Nederland

EEN SELECTIE VAN ONZE REIZEN IN 2021 EN 2022:

Pyreneeën
€ 1595,-
2 nov 2021

Spanje - Pardellynx
€ 1350,-
13 dec 2021

Griekenland - Fotoreis
€ 1095,-
21 feb 2022

Gambia
€ 2250,-
nov, dec 2021, jan 2022

Kerstreis Marokko
€ 2350,-
23 dec 2021

Noord-Finland & Varanger
€ 1895,-
21 mrt 2022

Kraanvogels in Diepholz
€ 460,-
12 nov 2021

Spanje - Extremadura
€ 1425,-
19 jan 2022

Diverse dagexcursies en weekendreizen in Nederland

Zuid-Portugal
€ 1450,-
12 dec 2021

Canarische Eilanden
€ 1995,-
30 jan 2022

Jordanië
€ 2475,-
12 dec 2021, 11 mrt 2022

Senegal
€ 3345,-
14 feb 2022

EXTRA VEEL EUROPESE WINTERREIZEN

Agito

www.birdingbreaks.nl • (020) 779 20 30 • info@birdingbreaks.nl
Kijk ook eens op onze facebookpagina voor actuele foto's en nieuws over onze reizen!

Vogel- en natuurreizen 2021/2022

Vogels vliegen, wij niet!

		2021	
NIEUW:	Zweden	Falsterbo (vogeltrek)	sept-okt
	Duitsland/Polen	Havelland & Oderdelta (Grote trap & Kraanvogels)	okt
	Frankrijk	Vercors & Savoie (Dwerguil & Sneeuwhoen)	okt
		2022	
NIEUW:	Spanje	Extremadura en Gredos	jan & apr
	Polen	Oderdelta en Slonsk (Zeearenden)	apr
	Roemenië	Donaudelta, Vadu, Histria	apr & mei
	Frankrijk	Camargue, Gorges en Causses	apr-mei
	Polen	Biebrza en oerbos Bialowieza	mei
	Engeland/Schotland	Farne Islands, Bass Rock, Cheviot Hills	mei & jun
	Spanje	Spaanse Pyreneeën & Monegros	jun
	Zweden	Falsterbo (vogeltrek)	sept-okt

In Polen en Spanje ook individuele reizen en maatwerk voor eigen groepjes

agronatura.nl 085-7853820 info@agronatura.nl

BLUE ELEPHANT

VOGELREIZEN

naar droombestemmingen voor beginnende én doorgewinterde vogelaars

GROEPEN
INDIVIDUEEL
FOTOGRAFIE

www.blue-elephant.nl

optiek, ringmateriaal,
audiorecorders, boeken,
kleding en outdoor-uitrusting

U ziet meer met veldshop.nl

A BETTER VIEW
OF THE WORLD

MEOPRO AIR

BIRDING WITH PASSION

FEATURES

- HD** → HD OPTISCH SYSTEEM
- N₂** → MAGNESIUM BODY MET RUBBER BEKLEED
- Mg** → OPEN BRUG DESIGN
- Mg** → DIOPTRIE- EN SCHERPSTELKNOP IN ÉÉN
- → WATERPROOF, STIKSTOFGAS GEVULD

BESCHIKBARE MODELLEN

→ 8x42 HD → 10x42 HD

Technolyt®

meopta

EXPLORE MORE
AT OUR E-SHOP

WWW.TECHNOLYT.NL

Foto: Arie Ouwerkerk

Waarheen, **kiekendief?**

Er zweeft een Blauwe Kiekendief met een prooi langs de hoge duinen van Terschelling. Wiekend, kantelend en dan plots verdwijnend achter wat struiken. Het is één van de vogels van de nog geen tien resterende paren in ons land.

'Een der zeldzaamste in ons land broedende roofvogelsoorten', zo noemden de bekende ornithologen Van Oordt en Brouwer de 'Blauwe Kuikendief', waarvan ze in juni 1940 voor het eerst een nest vonden op Ameland. Nadien namen Blauwe Kiekendieven langzaam toe op de Waddeneilanden, die steeds geschikter werden doordat de duinen begroeid raakten. Ook in enkele heide- en hoogveengebieden verschenen broedende kiekendieven. De opleving in Zuidelijk Flevoland was helemaal spectaculair, waar na de drooglegging tot wel 50 paren broedden. De gloriejaren duurden tot net voor de eeuwwisseling. Inmiddels is deze gracieuze roofvogel weer bijna terug bij af. In het binnenkort te verschijnen boek *Verschenen of verdwenen* is meer over deze opmars en aftocht te lezen.

Waarschijnlijk overleven maar weinig jonge kiekendieven hun eerste winter en speelt voedselgebrek in het agrarisch gebied hen parten. Om de achterliggende oorzaken verder uit te pluizen zijn dit jaar negen jonge kiekendieven voorzien van zenders door het Kenniscentrum Akkervogels en Sovon Vogelonderzoek Nederland, in opdracht van Vogelbescherming. Volg de vogels live: grauwekiekendief.nl/volg-blauwe-kiekendieven/

— **Albert de Jong**